

NePo
Tikros istorijos,
kurios mane sudomino

Turiny

Istorijos.....	3
Darbas pagal ROWE.....	3
Atsukti laiką.....	3
Rozetės.....	5
Gatvės spalvos.....	11
Parduokim Sodrą.....	12
Naikinam darbo biržą.....	14
Tobulas verslumo skatinimo planas.....	16
Kas išrado termometrą?.....	18
Kodėl vampyrai bijo sidabro?.....	21
Sąmoningas sapnas - Lucid dreaming.....	22
Gyvenimas 1912 ir progresas.....	25
Skara Brėjus.....	29
Bulvių istorija.....	36
Arbata ir kava.....	38
Baltasis auksas: cukraus istorija.....	42
Lietuviškos šventės.....	45
Lietuviškos (užmirštos) švenčių tradicijos.....	45
Užgavėnių patiekalai ir tradicijos.....	48
Velykų papročiai ir margučiai.....	50

Istorijos

Darbas pagal ROWE

Kodėl jūs dirbate: dėl to kad dirbtumėte ar dėl to jog jūsų neatleistų?

Anglai turi nuostabų žodį micromanagement (kaip lietuviškai?).

O gal jums kartais norėtusi vidury dienos išeiti ir pasėdėti parke? Ką gi, norėčiau papasakoti apie ROWE.

Kas yra ROWE?

ROWE - *Results-Only Work Environment* kas lietuviškai greičiausiai turėtų verstis kaip "tik į rezultatus orientuota darbo aplinka". Ką tai reiškia? Visų pirma, tai jog jums nereikia sėdėti darbe nuo 8 iki 5. Galite ateiti į darbą kada norite, jeigu norite 14 valandą, puiku. Galite išeiti iš darbo kada norite, jeigu norite 14 valandą, puiku. Niekam nesvarbu kada ateinate ir kada išinate. Kiek valandų dirbate. Nereikia stresuoti, jog sėdite per mažai viršvalandžių. Nereikia dalyvauti įvairiuose susirinkimuose, kuriuose išvaistoma daug laiko. Galite dirbti kada norite ir kur norite. Tai yra svarbu, nes niekas jums netrukdo (priešingai nei dideliame ofise). Jeigu jums patinka dirbti vidurnakti prie ežero, puiku, svarbu, jog darbas būtų padarytas laiku.

Kaip atsirado ROWE?

2003 metais Best Buy buvo lyderiaujanti elektronikos pardavėja, tačiau susidurdavo su didele darbuotojų migracija, o tie kurie nemigruodavo skųsdavosi dėl didelio streso patiriamo darbe. Tuomet dvi moterys Jody Thompson ir Cali Ressler, dviejuose skyriuose pasiūlė atlikti eksperimentą - pakeisti darbo tvarką. Jų nuomone suteikimas daugiau laisvės darbuotojams leistų jiems geriau subalansuoti darbo-namų pusiausvyrą, laiko leidimas su artimaisiais, kai to nori arba buvimas vietoje, kuriuose nori būti, sumažintų darbuotojų stresą.

Iš pradžių visi į tokias idėjas reagavo labai skeptiškai: kaip kontroliuoti darbuotojus, kai nematai jų darbo vietoje? Kai sėdi darbo vietoje, prieini ir pamatai, kad dirba, o kaip patikrinti kai jų nėra?

Eksperimentas buvo toks sėkmingas, jog visi kompanijos skyriai užsimanė įsidiesti šią sistemą pas save. Kai kurie darbuotojai atsisakė paaukštinimų, vien dėl to, jog naujoje vietoje nebuvo ROWE.

Kai kuriuose skyriuose produktyvumas padidėjo iki 30%. O pačios moterys įkūrė konsultacijų kompaniją [CultureRX](#), kuri diegia šias idėjas kituose įmonėse.

ROWE jūsų darbovietėje?

Pagalvokite kiek laiko savo darbovietėje išvaistote pokalbiams, el. laiškų (delfi) skaitymui, kavos pertraukėlėms. Daug? Bet juk tai nesvarbu, nes jums moka už atsėdėtas valandas, ne už rezultatus, ar ne? Ar nesinorėtų to iššvaistyto laiko praleisti kur nors kitur, naudingiau, maloniau?

Na gerai, ROWE tikrai nėra vaistas nuo visų ligų, ir tikrai nėra tinkamas visoms kompanijoms. Aš neįsivaizduoju Maximos dirbančios pagal tokią metodiką. Darbuotojams nesėdint ofise taip pat lengviau gali nutekėti slapta informacija, ar netgi lengviau ją pavogti.

Kiek žinau Lietuvoje tokią metodiką taiko IBM, ar žinote daugiau kompanijų?

Ar jūs norėtumėte dirbti pagal tokią metodiką? Ar sugebėtumėte atskirti darbo laiką ir laisvalaikį, jeigu niekas jūsų neprižiūrėtų?

Atsukti laiką

Ką darytumėte, jei galėtumėte atsukti laiką atgal? Leiskit man atspėti: eitumėte miegoti? Na, bent jau dalis jūsų taip pasielgė praėjusį šeštadienį: atsuko laikrodžius valanda atgal ir nuėjo miegoti. Turbūt reiktų pradėti nuo to, jog lietuviškai mes sakome "vasaros laikas", tačiau originalus angliškas pavadinimas buvo "Daylight saving time", kuris žymiai geriau atskleidžia idėjos esmę.

Istorija

Pirmasis laiko persukimą pasiūlė Naujosios Zelandijos gyventojas George Vernon Hudson 1895 metais. Jis dirbdavo pamainomis, o laisvu laiku rinkdavo vabzdžius, todėl jam labai svarbu buvo išnaudoti visą šviesų paros laiką.

1905 metais anglas William Willett pasiūlė savo versiją vasaros laiko versiją. Ir nuo tuomet remiamas politikų bandė įvesti tą laiko persukimo idėją Anglijoje, tačiau nesėkmingai.

Pirmieji vasaros laiką įsivedė vokiečiai ir jų sąjungininkai 1916 metų balandžio 30 dieną.

Pagrindinė įvedimo priežastis - taupymas. Savaimė suprantama, kad karo metu kai visų resursų trūko, švaistyti šviesų paros metą, kuriuo galima gaminti ginklus tikrai neprotinga. Vokiečiu pavyzdžiu ne už ilgo pasekė visa Europa. O 1918 vasaros laikas buvo įvestas ir Amerikoje.

Andrikenės laikas

Nuo 1991 metų Lietuvoje buvo įvestas 2-osios juostos laikas t.y. 2 GTM, tačiau 1998 m. kovo pabaigoje Europos reikalų ministrės Laimos Andrikenės iniciatyva Lietuvoje buvo įvestas pirmos juostos laikas. Andrikenė motyvavo tokį sprendimą, tuo kad didesnioji Europos dalis gyvena būtent tuo laiku ir lietuviai gyvendami tuo pačiu laiku taps greičiau europiečiais.

Tačiau praktiškai pamačius, jog temsta 15 valandą greitai laikas buvo atšauktas. Vienintelis dalykas ko buvo pasiekta, tai kad Laimos Andrikenės vardas įėjo ilgam į istoriją, deja, neigiamu atspalviu.

Gerai tai ar blogai?

Vienareikšmiškai atsakyti į šį klausimą negalima.

Daugiausiai iš to laimi golfo klubai, kadangi žmonės po darbo šviesiu metu gali nuvažiuoti pažaisti. Tačiau vėlgi žvelgiant į Lietuvos perspektyvą, kiek iš jūsų žaidžia golfą?

Labiausiai pralaimi ūkininkai, nes nei gyvūnai, nei augalai laikrodžio nepersuka. Mes visi puikiai žinome, jog Lietuva žemdirbių kraštas, tačiau kad jie dėl to streikuotų kažkaip negirdėjau?

Ar yra ekonominė nauda? Buvo atliktas ne vienas tyrimas, tačiau jų rezultatai prieštaringi, vieni teigia, jog sutaupoma iki 3% elektros energijos, o kiti kaip tik teigia priešingai, jog elektros suvartojimas padidėja.

Pavasari persukus laiką tris savaites padidėja vyrų savižudybių skaičius, o rudenį pasukus laikrodį atgal savižudybių skaičius sumažėja. Taip pat daliai žmonių sutrinka miegas, padidėja avaringumas. Amerikoje nuo 2 iki 6 val. ryto draudžiama prekiauti alkoholiu, tačiau vieną dieną metuose galima išgerti daugiau.

Traukiniai važiuojantys naktį laiko persukimo metu: vieni iš jų stovi valandą ilgiau stotyje, o kiti turi važiuoti greičiau, kad spėtų pagal grafikus.

Dvynukai gimę penkių minučių skirtumu gali turėti skirtingas gimimo datas ir negana to, tas kuris iš tiesų gimė vėliau, gausis, kad gimė valanda anksčiau.

Tam tikruose vietose laikas buvo atsukamas dvidešimt ar trisdešimt minučių.

Valstybės ne vienu metu persuka laiką. JAV vasaros laiką atsuks tik lapkričio pirmą. Vasaros laikas Europos Sąjungoje bus įvestas 2010 kovo 28 dieną, o JAV 2010 kovo 14 dieną. Laikas Europos Sąjungoje persukamas 01:00 UTC, JAV - 02:00 UTC, Čilėje - 24:00 UTC ir t.t.

Daugelyje Afrikos valstybių vasaros laikas niekada nebuvo įvestas, nes ties ekvatoriumi dienos visais metu laikais yra vienodo ilgio.

Didesnioji dalis Azijos nenaudoja vasaros laiko.

Šiandien

Manau visi sutiksime, jog tai kas buvo aktualu karo metu prieš 100 metų, nelabai aktualu šiandien.

Visų pirma pradėkim nuo elektros taupymo. Karo metu pagrindiniai elektros energijos naudotojai buvo fabrikai gaminantys amuniciją. O žmonės teliką žiūrėdavo žvakių šviesoje. O dabar, jeigu kas nors ir pasiryžęs sėdėti prie lapto žvakių šviesoje, tai jau tikrai praėjo tie laikai, kai pagauti karlsonai uždaromi fortkėse, dabar visai malonu įsijungti kulerį (prisipažinkit, pas ką ofise nėra kulerio?), paklausyt radiją, pasikrauti mobilkę, susiplakti su mikserių porą kiaušinių vakarienei, pasiskrudinti duonos arba išsikepti popkorno mikrobangej...

Kitas argumentas, jog šviesiu paros metu galima pasidžiaugti gražia gamta. Savaimė suprantama, jog tais laikais photoshopo nebuvo, o dabar prie kompo sėdint visai nesvarbu koks oras už lango, gražia gamta gali pasidžiaugti bet kada.

Turiu dar vieną rimtą priežastį: man reikėjo persukti keturis laikrodžius, jeigu jums keista kam man tiek daug laikrodžių, tai pasakysiu, jog tris iš jų nešiojuosi su savimi. Kiek laikrodžių persukti reikėjo jums?

Manau visi supranta, kodėl laiko persukimai buvo aktualu prieš 100 metų, tačiau pasaulis pasikeitė: be elektrinio prietaiso nei žingsnio nežingsi, pasikeitė žmonių įpročiai, tai galbūt laikas išmesti šitą atgyveną?

Rozetės...

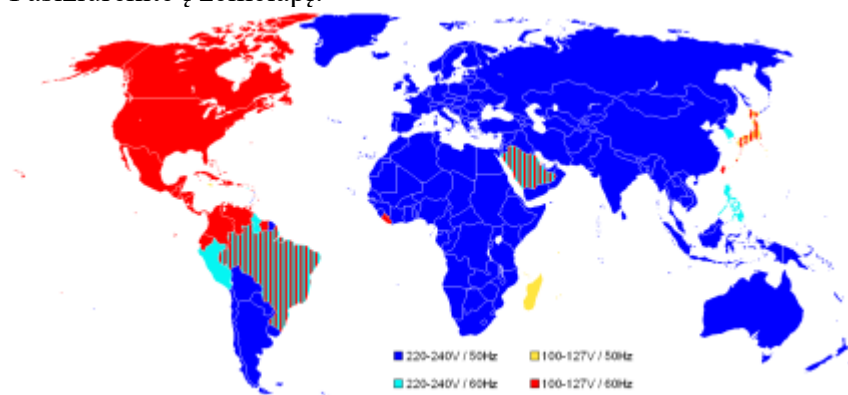
Pradėti turbūt reiktų nuo to, jog žodis *rozetė* lietuvių kalboje yra nevartotinas, bet dėjom mes viską ką turėjom. Taigi, aš noriu jūsų paklausti: kaip manote, kiek skirtingų rozečių yra pasaulyje? Dvi? Trys? Penkios? Teisingas atsakymas - net ir Dievas nežino. Rimtai. Kuriam galui tiek daug skirtingų rozečių?

Elektros srovė

Pasakojimą apie rozetes reikia pradėti nuo truputėli toliau: pasakojimo apie elektros srovę - įtampą ir dažnį. Err... Tiesa pasakius, net tokio dalyko kaip elektros srovė neįmanoma paaiškinti paprastai, bet šiandien aš pasistengsiu neišsiplėsti.

Pasaulyje yra du pagrindiniai standartai: 220-240V/50Hz bei 100-127V/60Hz ir dar du išvestiniai: 220-240V/60Hz bei 100-127V/50Hz. Konkretūs skaičiai svyruoja kiekvienoje šalyje. Latvijos, Rusijos standartas yra 220V/50Hz, Lenkijos, Lietuvos - 230V/50Hz (kai sakant "mes einam į Europą"), Kanados, JAV - 120V/60Hz, Japonija vienintelė keista šalis į kurią aš parodysiu pirštu: Tokijus - 100V/50Hz, Osaka, Hirosima - 100V/60Hz (ką daro japonai važiuodami pas gimines?), o kitose šalyse pavyzdžiui Brazilijoje arba Madagaskare net tie kas buvo greičiausiai nesugebės jums paaiškinti.

Pasižiūrėkite į žemėlapi:

Elektros srovė: koks skirtumas?

Teoriškai 120V lempučių šviečia ryškiau nei analogiško 230V, tačiau 230V šildytuvai šildo šilčiau ir pagaminti juos pigiau nei 120V. Tačiau praktiškai nei vienas prietaisas neišnaudoja 100% savo galimybių.

Elektros srovė: kodėl?

Čia jokios romantinės ar praktiškos istorijos nėra, tik dviejų vyro ego ir verslo interesai. Kaip žinia Tomui Edisonui mokslai nesisekė (nebaigė net mokyklos), jis buvo praktiškas žmogus: norėdamas ką nors sukurti turi atlikti daug realių eksperimentų. Apie 1880 metus Edisonas pradėjo eksperimentuoti su nuolatine srove. Tuo metu jo tikslas buvo nukonkuruoti dujines lempas ir vienintelis pigus būdas gaminti elektrines lemputes su anglies gijomis, kurios galėjo pasiekti tik 100V įtampą.

Kitas žmogus Nikola Tesla (baigė Austrijos politechnikumą) buvo visiškai priešingas Edisonui. Kurį laiką Tesla dirbo Edisonui ir pasiūlė kintamos srovės idėją, deja, Tomas jį pasiuntė šunim šėko pjauti, kadangi Nikola teorija rėmėsi grynai moksliniais (matematiniais) skaičiavimais, kurių

Edisonas suprasti negalėjo. Tesla remiamas verslininko George Westinghouse pradėjo reklamuoti savo idėjas ir taip JAV prasidėjo "Srovių karas".

Pirmoji kompanija gaminanti prietaisus pagal Teslos patentą Westinghouse Electric nustatė tokius standartus: 60Hz ir 110V.

Maždaug 1899 metais vietoj anglies gijų naudotų Edisono lemputėse buvo pradėtos naudoti metalinės gijos, kas leido pasiekti daug didesnę įtampą. Tuo pasinaudojo Vokietijos kompanija Berliner Elektrizitäts-Werke (BEW), norėdama apsaugoti savo monopolį nuo užjūrio konkurentų jiniai nustatė standartą: 50Hz ir 220V.

Savaime suprantama, kad tais laikais niekas negalvojo apie ateities turistus. Kuriam galui koks nors europietis norėtų trenktis į Ameriką arba atvirksčiai?

Istorija

Dabar pagaliau galime grįžti prie rozečių. Galbūt jau supratote, iš ankstesnio pasakojimo, jog pirmasis elektros pritaikymas namuose buvo apšvietimas. Taigi patronai buvo taisomi lubose. Tačiau tuomet pasirodė antrasis namų apyvokos prietaisas - dulkių siurblys. Kaip manote kur jis įsijungdavo? Taip, teisingai prisiskudavo vietoj lemputės (gaila, bet nepavyko rasti iliustracijos), kas buvo švelniai kalbant nelabai patogus.

1904 metais Harvey Hubbell užpatentavo kištuką su dviem iešmais. Philip F. Labre pastebėjo, žmonės naudodamiesi kištukais dažnai būna pakratomi elektros srovės, todėl 1928 metais užpatentavo kištuką su įžeminimu.

Neskaitant to, jog buvo du pagrindiniai patentai žmonės aplink pasaulį sugebėjo kažkaip viską suvelti. Pavyzdžiui Anglijoje iki karo buvo šeši skirtingi kištukų tipai! Karo metu Anglija buvo stipriai subombarduota Vokietijos ir jai reikėjo viską atstatyti vos ne nuo nulio. Visko trūko. Tarp tų dalykų, kurių jiems labiausiai trūko buvo ir varis. Tuomet kilo problema su rozečių įžeminimu. Vis tik kažkoks gudruolis pasiūlė įžeminti ne rozetes, o kištukus. Karo metu anglai turėjo kolonijas Indijoje, Šri lankoje, savo kolonijas jie taip pat skubėjo elektralizuoti pagal namuose įprastą standartą. 1946 metais Anglijoje buvo priimtas naujas rozečių standartas, bet iš Indijos jie pasitraukė 1947 metais... Ups...

Toliau pateiksiu dabar naudojamus kištukus vadindamas pagal wikipedijoje nurodytus pavadinimus, tačiau iš karto turiu perspėti, jog nėra jokio oficialaus tarptautinio susitarimo kaip vadinti vieno ar kito standarto kištukus.

Tipas A

Šis standartas buvo naudojamas JAV ir Kanadoje iki 1962 metų, tačiau buvo nuspręsta, kad jis nesaugus ir pereita prie tipo B. Šio tipo jungtukai šiuo metu naudojami Japonijoje (šiek tiek skiriasi nuo amerikietišku).

Tipas B

Tipas B yra įžemintas tipas A. Naudojamas JAV, Kadanoje, Meksikoje, dalyje Pietų Amerikos.

Tipas C

Čia reiktų pakalbėti apie sovietinį ir europinį kištukus. Pirmajame paveiksliuke europinis - jis plonas, kad tilptų į daugelį skirtingų rozečių populiarių Europoje. Antrajame paveiksliuke didžiulis sovietinis.

Tipas D

Tipas D naudojamas Indijoje, Pakistane, liūdną/linksmą jo atsiradimo istoriją pasakojau anksčiau.

Tipas E

Dar vadinamas prancūzišku. Naudojamas Prancūzijoje, Belgijoje, Lenkijoje, Čekijoje. Norėčiau atkreipti jūsų dėmesį, jog europinis kištukas, galbūt truputi stumtelėjus iš jėgos, tikrai tilps į šią rozetę.

Tipas F

Dar vadinamas vokišku. Naudojamas Vokietijoje, Austrijoje, Bulgarijoje, Suomijoje, Graikijoje. Aš nesuprantu, kas tai Europai buvo užsukęs smegenėles skirtingai įtaisyti įžeminimo laidus... Vėl gi europinis kištukas jūsų paslaugomis.

Tipas G

Dar vadinamas anglišku. Naudojamas Anglijoje, Airijoje, Honkonge.

Tipas H

Šis tipas naudojamas tik Izraelyje ir yra nesuderinamas su jokiais kitais. Kuriam galui vienai valstybei nuosavas standartas? Nuotraukoje pavaizduotas senasis ir naujasis standartas, kurie tarpusavyje irgi nevisai suderinami...

Tipas I

Dar vadinamas australišku. Naudojamas Australijoje, Naujoje Zelandijoje, Fidži, Argentinoje. Labai panašūs kištukai naudojami ir Kinijoje.

Tipas J

Šveicarai irgi turi nuosavą tipą, gera naujiena yra ta, jog europinis kištukas telpa į jų rozetes.

Tipas K

Dar vadinamas danišku. Pagrindė naudojamas prie kompiuterių ir laboratorijose, namuose galima rasti tipą C. Nuo 2008 metų Danijoje taip pat galima rasti ir tipą E.

Tipas L

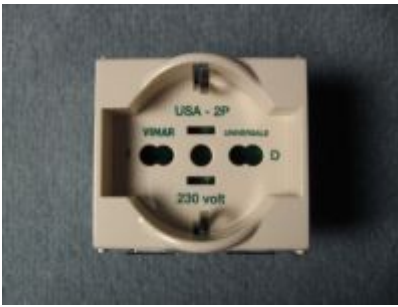

Dar vadinamas itališku.

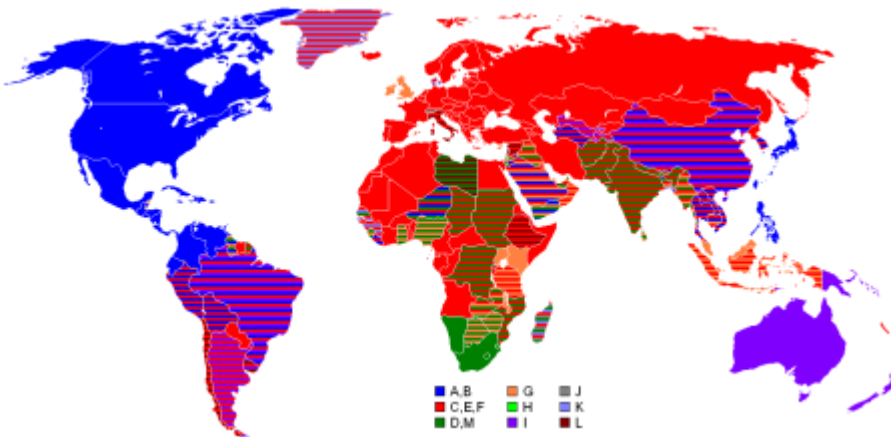
Jeigu jau pradėjom kalbėti apie Italiją, tai ten yra dviejų tipų kištukai, kurie skiriasi diametru, atstumu tarp pagaliukų ir srovės stiprumu.

Todėl ten galima pamatyti net gi tokių rozečių.

Turiu prisipažinti, jog bandydamas surinkti visų tipų rozetes nusikaliau. Taip pat nepaminėjau, jog kištukai tarpusavyje skiriasi pagaliukų diametru, atstumu tarp jų ir srovės stiprumu. Taip pat nepaminėjau visų valstybių, kur kokie tipai naudojami, tiesiog paėmiau po keletą valstybių kaip pavyzdžius. Pasižiūrėkite į kištukų žemėlapi.

Ateitis

Nei gamintojams, nei turistams tikrai nėra priimtini tokie skirtumai. Norint keliauti aplink pasaulį, reikia vežtis kartu visą sunkvežimį adapterių.

Ar mes turime vilties? Taip, bet tai neateis labai greitai. Yra net gi du variantai: pirmasis - fantastinis, antrasis - tas, kuriuo aš tikiu.

2008 metais Intel kompanija pristatė eksperimentinį būdą apšviesti lemputę perduodant elektros srovę per atstumą.

Vis tik, kol tokie prietaisai bus pritaikyti kasdieniniam praktiniam naudojimui mes galime ir nesulaukti, todėl geriau pakalbėkime apie antrąjį variantą.

USB. Mano MP3 grotuvas pasikrauna per USB ir net neturi laido pakrauti per elektrą. Naujus mobiliuosius telefonus taip pat galima pasikrauti per USB. Jūs taip pat galite įsigyti siurblių veikiantį per USB, tiesa, jo išmatavimai kol kas dar neleidžia išsiurbti jūsų kambario, bet manau ateityje jis užaugs.

Matot, USB ir Afrikoje USB. Manau, jau greitai "žulikai" elektra2USB tapsi įprasti visų namų rozetėse.

Gatvės spalvos

Filosofų vadinamas amžinas klausimas - kas atsirado pirmiau: višta ar kiaušinis. O aš jums norėčiau užduoti kitą klausimą - kas atsirado pirmiau: šviesoforas ar automobilis? Jeigu aš užduodu šitą klausimą, matyt, jūmyse jau sušnibždėjo įtarimas. O gal net gi žinote teisingą atsakymą?

Pirmuoju automobiliu laikomas 1769 metais prancūzo Nicolas Joseph Cugnot suprojektuotas ir M. Brezin sukonstruotas garu varomas traktorius skirtas armijos sunkiajai artilerijai tampyti. Tiesa, jis turėjo tik tris ratus ir važiuo 2km/h greičiu.

Tai kaip su šviesoforu?

Šviesoforo istorija

Pirmasis šviesoforas buvo įrengtas 1868 metų gruodžio 10 dieną Londone prie Didžiosios Britanijos parlamento. Masinė automobilių gamyba prasidėjo maždaug po keturiasdešimt metų, tuo metu, kai buvo pastatytas šviesoforas, daugelis važinėjo kariatomis ir jis buvo pastatytas dėl daugėjančių pėsčiųjų sužeidimų bei problemų sureguliuojant kariatų eismą. Šviesoforą sukūrė John Peake Knight. Knight ilgą laiką dirbo geležinkelyje, kur panašus šviesoforai jau senai reguliavo traukinių eismą. Pirmasis šviesoforas buvo dujinė lempa su dviem spalvomis - žalia ir raudona, prižiūrėtojas turėdavo perjungti svirtį taip pakeisdamas spalvą. Šviesoforas susilaukė didžiulio palaikymo, tačiau 1869 metų sausio 2 dieną įvykus dujų nuotėkiui šviesoforas sprogo nužudydamas prižiūrintį policininką.

Pirmasis "modernus" elektrinis šviesoforas buvo pastatytas 1914 metų rugpjūčio 5 dieną East 105th Street ir Euclid Avenue gatvių sankryžoje Cleveland, Ohio, JAV. Jį sukūrė policininkas Lester Wire. Šviesoforas taip pat turėjo dvi spalvas - žalią ir raudoną.

Pirmasis trijų spalvų šviesoforas buvo pastatytas 1920 metais spalio mėnesį Woodward sankryžoje Michigan Avenue, Detroit, Michigan, JAV. Jį sukūrė (taip pat policininkas) William Pott. Sistema taip pasiteisino, jog sekančiais metais buvo pastatyta dar 15 šviesoforų.

Įdomu, tai kad visame pasaulyje, nors eismo taisyklės ir skiriasi, šviesoforas yra toks pats. Tačiau man ramybės neduoda klausimas: kodėl žalia - geltona - raudona?

Įvairiuose šaltiniuose tvirtinama, jog šviesoforai į gatves atėjo iš geležinkelio. Taigi nusprendžiau pakapstyti geležinkelio istoriją, kaip manote, ką aš ten radau?

Pirmą kartą naudoti šviesą traukinių eismui reguliuoti buvo pasiūlyta 1823 metais. Buvo siūloma naudoti 5 žibelines lempas ir primygtinai siūloma naudoti tik baltą šviesą, nes kitos spalvos blogai matėsi patamsyje iš toli.

Pirmą kartą spalvoti šviesoforai panaudoti 1834 metais Liverpool ir Manchester, UK. Pirmieji spalvoti šviesoforai turėjo dvi spalvas: baltą ir raudoną. Pirmieji trispalviai šviesoforai turėjo tris spalvas: baltą - važiuok, viskas gerai; žalią - atsargiai, mažink greitį, raudoną - stok. Tokių spalvų pasirinkimą lėmė žibalinių lempų gebėjimas skleisti šviesą. Balta buvo matoma aiškiai iš toli. Raudona, buvo matoma ne taip gerai, kaip balta, bet vis tiek daug geriau nei daugelis kitų spalvų. Žalia matoma šiek tiek prasčiau nei raudona. Mėlyna, violetinė naktį iš viso nematomos, todėl negalėjo būti naudojamos. Geltona tam tikromis oro sąlygomis pasidarydavo per daug panaši į žalią, todėl atskirti iš toli būdavo neįmanoma, todėl jos naudojimas irgi atkrita. Aišku, jeigu šviesoforas pirmą kartą būtų sukurtas jau esant elektrai, tai būtų visai kitų spalvų istorija.

Įvedus miestuose elektrą, reikėjo keisti ir traukinių signalų taisykles, nes balta šviesa pasidarė per daug dažna ir galėjo klaidinti mašinistus. Pirmą kartą oficialios taisyklės pakeitė baltą šviesą žalia 1892 metais Anglijoje. Tačiau priėmus tokį sprendimą, nebeliko spalvos reiškiančios "atsargiai".

Tuo tarpu Amerikoje pirmą kartą balta spalva pakeista žalia 1895 metais, amerikiečiai mėgo naudoti mėlynas lempas reiškiančias "atsargiai", todėl jiems anglų problemų nekilo.

Pirmą kartą geltona, kuri tiksliau buvo ne geltona, o gintarinė arba oranžinė, panaudota kaip "atsargiai" spalva 1899. 1928 metais vis dar nebuvo jokių oficialių taisyklių, tačiau derinys žalia - geltona - raudona, jau buvo naudojimas visur.

Be abejonės traukinių reguliavimo taisyklės įtakojo kelių šviesoforo sukūrimą. Tačiau tai vis tiek neatsako į klausimą: kodėl šviesoforas yra toks koks yra? Pavyzdžiui pirmasis šviesoforas turėjo dvi spalvas: žalią ir raudoną? Kodėl? Tais laikais traukinių reguliavime buvo paplitusios: balta ir raudona. Aišku, galima suabejoti ir informacijos šaltinių teisingumu (Wikipedia).

Pirmasis trispalvis šviesoforas nesiskyrė nuo šiuo laikinio, tačiau kodėl? Atsižvelgiant į tai jog Amerikoje populiarūs "atsargiai" spalva buvo mėlyna, kodėl ne žalia - mėlyna - raudona? Matyt, kai kurie dalykai tiesiog priklauso nuo žmogaus nuotaikos, ar kitų atsitiktinių aplinkybių/galimybių, apie kurias po beveik 100 metų sunku sužinoti.

Kodėl policijos švyturėliai mėlyni?

Antro pasaulinio karo metu gestapas pradėjo naudoti mėlynus švyturėlius ant savo automobilių, kad sąjungininkų bombonešiams būtų sunkiau aptikti pritemdytus Vokietijos miestus. Mėlyna spalva yra blogiausiai matoma tamsioje... Po karo švyturėlius iš gestapo perėmė policija ir kitos tarnybos. Aš suprantu vokiečių norą apsaugoti savo miestus ir taip pat jų poreikį greitai nuvažiuoti į įvykio vietą, bet nuo karo praėjo jau... Šiais laikais Lietuvoje policijos švyturėliai dažniausiai būna dviejų spalvų: mėlyni ir raudoni, bet kaip greitoji ir gaisrinė? Gal reiktų pereiti prie raudonų arba gintarinių (kuriuos dabar naudoja saugos tarnybos), juk naktį jie pastebimi žymiai geriau.

Kodėl gaisrinės raudonos?

Tiesa pasakius, jos raudonos ne visur. Kai kuriuose šalyse, dėl geresnio matomumo gaisrinės dažomos geltonai arba ryškiai žaliai. Mokslininkai teigia, jog raudona yra maskuojanti spalva ir padeda gaisrinės automobiliams susiliesti su aplinka, todėl rekomenduoja naudoti geltonos - žalios derinį. 1961 metų mokslininkų studija, teigia, jog naktį praktiškai visi žmonės yra akli raudonai spalvai.

Wikipedijoje galima rasti 1906 metų gaisrininkų aparato vandeniui pumpuoti nuotrauką - jis raudonas. Čia aš pavartoju žodį "aparatas", kadangi, jis buvo traukiamas arkliais, taigi, raudona spalva atėjo pas gaisrininkus dar prieš automobilių naudojimą?

Viena istorija pasakoja, jog pirmieji raudonai dažyti gaisrininkai pasirodė apie 1800 metus. Tais laikais brigados buvo ne miesto ar valstybės nuosavybė kaip dabar, o komercinės įstaigos, kurios varžėsi dėl prestižo. Raudona buvo karališka spalva ir tokios spalvos dažnai kainavo brangiausiai. Aš sutrikęs: pasaulis toks nelogiškas, tiesiog įpročio vergas. Tai kas atrodė logiška prieš šimtą metų dabar mažų mažiausiai yra nelogiška, tačiau patyrinėjus atidžiau, galima pamatyti, jog tas nelogiškumas gali būti ir įvairių nelaimių priežastis. Kada Lietuvoje pamatysim geltonas gaisrines?

Parduokim Sodrą

Norėčiau pakalbėti apie pati didžiausią verslą Lietuvoje, kuris padaro milijardines apyvartas, turi milijonines skolas ir neuždirba nei cento pelno. Ką dar gero galėtumėte pasakyti apie Sodrą?

Kas yra Sodra?

Citatos iš knygutės vaikams: *Jeį į bėdą pakliūsi, susirgsi, susižeisi, jei dirbti negalėsi, Sodra nepaliks nelaimėje. Ji pirmoji atskubės tau į pagalbą - ir atjaus, ir atvers piniginę.*

Sodra tarytum Darbo Fėja - ji ir pati dirba, ir ragina žmones dirbti bei rūpintis savo ateitimi.

Kol esi jaunas, stiprus, sveikas dalelę savo uždirbtų pinigų reikia atiduoti į bendrą Sodros taupyklę.

Tai taupyklė sakot? O aš visuomet įsivaizdavau Sodrą kaip kiaurą kibirą.

Sodra - visų mūsų mokytoja.

Ar čia tik man atrodo, ar iš tiesų: aš ir Sodra gyvenam ne toje pačioje Lietuvoje?

Greičiausiai nei jūs nei aš pasakom netikim. Kas yra Sodra? Jų puslapyje bandžiau surasti paprasta žmogiškai suprantamą apibrėžimą, galiu pasakyti, jog tokio nėra. Taigi jeigu trumpai ir savais

žodžiais sakant: Sodra organizuoja privalomąjį ir savanorišką valstybinį socialinį draudimą ir administruoja pensijų, pašalpų (bei kitų išmokų) mokėjimą. (Per kurį galą čia atsiranda savanoriškas?)

Ką sako skaičiai?

Atsiverčiau atlyginimo skaičiuoklę, įsivaizduokit, kad aš gaunu 1500 litų į rankas. Aš sumoku 3% Sodros mokesį - 57.76 Lt, darbdavys sumoka 30.98% Sodros mokesį - 596.47 Lt iš viso Sodra gauna 654.23 Lt, per metus tai bus 7850,76 Lt. Įsivaizduokim, jog aš pradėjau dirbti 20 ir baigiau 60 metų, negana to dėl kažkokių mistiškų priežasčių niekas nesikeitė. Taigi per 40 metų bus sumokėta Sodrai 314.030,40 Lt.

Dabar paskaičiuokim pensiją. Kas nors man gali paaiškinti kaip pasiskaičiuoti pensiją? Vidutinė socialinio draudimo senatvės pensija, turint būtinąjį socialinio draudimo stažą 2009 m. 12 mėn. buvo 834,72 Lt. Kadangi skaičiuoti nesugebu, tai tarkim, jog gausiu tokią pensiją. Tuomet per metus gausiu 10.016,64 Lt. Klausimas: kiek mažiausiai metų turėčiau dar gyventi po išėjimo į pensiją, jog man atsipirktų, tai ką aš ir darbdavys investavo į Sodrą? Priminsiu, jog vidutinė gyvenimo trukmė Lietuvoje vyrams - 66,3 m. moterims - 77,6 m.

Žinot, kas man nepatinka tuose skaičiuose? Tą milžinišką sumą, kurią darbdavys perveda Sodrai, aš mielai investuočiau į dabartinio savo gyvenimo pagerinimą. Ar gi tai nebūtų sąžininga?

Suprantu, kad dabar krizė ir visi nusivylę, tačiau radau labai įdomią investavimo skaičiuoklę.

Įsivaizduokit, kad vietoj to, jog mokėčiau Sodros mokesį, aš 40 metų investuosiu po 57 litus kiekvieną mėnesį, metinė investicijų grąža tik 1% (Šiuo metu mažiausia metinio indėlio grąža yra 4%), po 40-ties metų aš busiu sukaukęs 33.651,83. Pagal dabartinius pensijos dydžius galėčiau gyventi tris metus. Ne daug, tikrai nedaug, o kas jeigu aš galėčiau investuoti visą sumą, kurią gauna Sodra?

Istorija

Kaip manote, kada pirmą kartą atsirado socialinis draudimas ir kokioje šalyje?

Nekankinsiu jūsų ilgai, jį sugalvojo pirmasis Vokietijos kancleris Otto von Bismarck. Maždaug 1880 metai Vokietija buvo imperija valdoma imperatoriaus Vilhelmo I-ojo, tačiau praktiškai visa valdžia buvo Bismarko rankose. Tuo metu labai augo susidomėjimas Karlo Markso ir Friedricho Engelso idėjomis bei didėjo socialistų populiarumas tarp paprastų žmonių. Norėdamas išvengti maišto 1881 gegužės 4 dieną Bismarkas pristatė savo programą, kuri įtraukė sveikatos draudimą, nelaimingų atsitikimų bei ligų draudimą ir pensijas. Tai buvo pirmas kartas pasaulyje, kai kalbama apie tokius dalykus. Nieko panašaus iki to laiko niekur nebuvo.

1889 metais buvo priimtas Senatvės draudimo įstatymas, kuris sakė, jog kiekvienas žmogus sulaukęs 70 metų turi teisę gauti pensiją. Tuo metu gyvenimo trukmės vidurkis buvo 45 metai.

Darbininkai buvo apkrauti nauju draudimo mokesčiu, kuris kaupdavo jų pensiją, tačiau įdomiausia, kad įstatymas sakė, jog dalį įnašo valstybė privalo padengti iš savo lėšų. Galima sakyti, jog tai buvo paskutinis Bismarko darbas, nes 1890 metais, sulaukęs 75 metų kancleris atsistatydino.

Bismarkas buvo didis lyderis, jis ne tik suvienijo Vokietiją, bet ir numatė Pirmą pasaulį karą. 1887 metų gruodį jis imperatoriui Vilhelmui II-ajam pasakė, jog Balkanuose kils karas, kuris įtrauks visą pasaulį.

Dar keletas skaičių, kada senatvės draudimas buvo pristatytas kitose šalyje: 1891 m. Danija, 1898 m. Naujoji Zelandija, 1908 m. Didžioji Britanija ir Australija, 1913 m. Švedija, 1919 m. Italija ir Ispanija, 1924 m. Belgija, 1927 m. Kanada, 1928 m. Austrija, 1930 m. Prancūzija, 1935 m. Portugalija, 1936 m. Norvegija, 1937 m. Suomija ir JAV, 1942 m. Japonija, 1944 m. Argentina, 1947 m. Olandija, 1948 m. Šveicarija.

Kas buvo iki to laiko? Nuo 1536 metų Anglijoje buvo "Neturtingųjų įstatymas", kuris maždaug sakė, jog bažnyčia privalo duoti maisto ir drabužių patiems neturtingiausiems.

Kokia turėtų būti ateitis?

Grįžkim į dabartį. Dabartinė sistema man nepatinka tuo, jog nepriklausomai nuo to kiek mokesčių sumokėsiu, niekas negarantuoja, jog gausiu pensiją ir pensijos dydis niekaip nepriklauso nuo sumokėtos sumos, galu gale įstatymai keičiasi dažniau, nei aš perku naujas kojines. Taigi, noriu pasiūlyti gana drastišką idėją - pilnai privačius investicinius pensijų fondus, jokios Sodros.

Tarkim, nuo 2015 metų kiekvienas sulaukęs pilnametystės pasirašo sutarti su tokiu fondu. Sunkiausia turbūt užtikrinti, kad po 40 metų toks pensijų fondas egzistuos. Todėl tokie pensijų fondai turėtų būti prižiūrimi griežčiau nei bankai ir vienas žmogus turi pasirašyti sutartis ne mažiau nei su dviem fondais, vienam fondui negalima patikėti daugiau nei 60% visos sumos. Fondų skaičius neribojamas, galima pasirašyti nors ir su dešimt iš karto. Supratu, jog keblu ir daug popierizmo iš pradžių eiti į vieną įstaigą, paskui į kitą, bet kita vertus - tai puiki rinka tarpininkams. Kiekvienas žmogus pats nusprendžia kiek pinigų nori pervesti į kiekvieną pensijos fondą, bet sumoje nemažiau nei 10% nuo algos (nebent jis yra dirbantis pensininkas, tuomet gali nieko nepervesti). Norima procentą galima pasikeisti bet kada. Kodėl tokia sistema veiks geriau nei Sodra akivaizdžiai parodžiau aukščiau su 1% gražos investavimu.

Žmonės kaupę pensiją privačiame fonde ir išėję į pensiją, galės pasirinkti kokio dydžio išmokas norės gauti kas mėnesį, o likusi suma ir toliau augins pajamas. Žmogui mirus sukauptas likutis būtų pervestas artimiausiam giminaičiui arba galėtų būti atiduodamas kam nors parašius palikimą.

Žmonės, kurie jau keletą metų yra dirbę, galės pasirinkti kiek nori duoti Sodrai, o kiek privatiems fondams. Darbdaviams būtų panaikintas Sodros mokestis, pensija būtų kiekvieno darbuotojo reikalas, aišku, jeigu darbdaviai nepakeltų darbuotojams algų, reiktų juos nuskalpuoti.

Ką daryti su dabartiniais pensininkais? Pagrindinė problema perėjimui prie tokios sistemos yra ta, jog dabartiniai dirbantieji išlaiko pensininkus. Kaip ir sakiau Sodra - tai kiauras kibiras: kiek įpils, tiek išbėgs. Atsakymas labai paprastas ir labai sudėtingas - efektyvesnis valstybės lėšų valdymas. Paaiškinkit man kaip seimo narė neturinti teisių, gali nuomotis automobilį?

Lietuviai ir taip moka daug įvairių mokesčių, todėl biudžete tiesiog reiktų numatyti atskirą eilutę mokėti pensijoms, taip pat reiktų skatinti pensijinio amžiaus žmonių užimtumą, kad jie patys užsidirbtų ir nebūtų valstybės išlaikytiniais. Jeigu žmonės gali kurti pridėtinę vertę valstybei, tai juos reiktų tik skatinti, o ne drausti.

Vis tik nebūkim beviltiški optimistai ir atsižvelkim į faktą, kad seimunai nesugebės rasti papildomų lėšų pensijoms mokėti, todėl reiktų įstatyme numatyti galimybę, jog privatūs pensijų fondai paskolintų vyriausybei pinigų su mažesnėmis palūkanomis nei bankai, tačiau pinigai gali būti panaudoti tik dabartinių pensininkų pensijoms mokėti. Apskritai, jeigu Sodra užsiimtų investavimu, o ne lėšų švaistymu, jai nereiktų niekada skolintis pinigų. Gauna Sodra milijardą litų, padeda mėnesiui su 8% palūkanomis, po mėnesio milijardą išmoka pensijoms, o prieauglį toliau augina. Va tokią Sodrą mylėtų visi, visai kaip toje knygutėje vaikams.

Naikinam darbo biržą

Po to kai Premjero sūnus per pusę metų nesugebėjo rasti darbo, Andrius Kubilius prakalbo apie būtinybę reformuoti darbo biržą ir jos neefektyvią veiklą. Gaila, kad Premjero dėmesio nepatraukė straipsnis apie moterį, kuriai darbo birža darbo nesugebėjo surasti TIK 12 metų.

Kas yra darbo birža?

Kodėl nei vienos valstybinės institucijos negali apibūdinti vienu trumpu, protingu sakiniu?

Aš norėčiau darbo biržą apibūdinti taip: *vieta, kur visi norintys randa darbą*. Toks apibūdinimas būtų labai geras, bet neteisingas. Pagal mano pateiktą apibrėžimą reiškia, kad biržos tikslas surasti darbą ir labai lengva pamatuoti rezultatus: rado arba nerado žmogus darbą, padaugintus iš žmonių kiekio žinom efektyviai dirba birža ar ne.

Darbo biržos apibrėžimas iš jos svetainės: *Lietuvos darbo birža, įgyvendindama valstybines užimtumo garantijas darbo rinkoje, padeda ieškantiems darbo žmonėms įsidarbinti, aprūpina darbdavius reikiama kvalifikuota darbo jėga, įtraukia registruotus darbo biržoje asmenis į gyventojų užimtumo programas, moka bedarbiams nedarbo draudimo išmokas*. Perskaitėt? Dabar pažiūrėkim ar teisingai supratom ką jinai daro. 1) Moka bedarbiams išmokas. Moka? Moka. 2) Įtraukia žmones į kažkokią veiklą. Į darbo biržą reikia ateiti reguliariai, jeigu esi registruotas? Reikia. Ar tuomet esi užimtas? Taip. Ar tai užimtumo programa? (atsikosėjimas) 3) Aprūpina darbdavius kažkuo. Nesu darbdavys, negaliu komentuoti šito punkto. 4) Padeda ieškantiems darbo.

Duoda darbo skelbimus paskaityti? Duoda. Nors aš tą patį galiu paskaityti internete... O kur apibrėžime parašyta, jog jie suranda darbą? Niekur! Padėti ir įdarbinti ne tas pats. Padėti galima ir šūdą po nosim. O darbo birža tiesiog padeda (ant visko)...

Kaip efektyviai (ne)veikia darbo birža?

Esate girdėję žodį darboholikai? Tai tokie žmonės, kurie mėgsta per daug dirbti. Noriu jums pristatyti naują žodį - birzaholikai. Tai etatiniai valstybės išlaikytiniai. Manėte, jog šie legendiniai padarai seniai išnykę? Deja, deja... Tačiau juos galima pamatyti tik specialiuose vietose, pavyzdžiui darbo biržoje.

Dabar pagrindinė darbo biržos veikla yra mokėti pašalpas, kas iš principo yra neteisinga. Bet kadangi principai neteisingai, tai iš to išplaukia visa veikla, kuria pavadinti teisėta būtų gana sudėtinga. Pats svarbiausias dalykas užsiregistruoti darbo biržoje, kad gautum pašalpą. Pašalpos laikotarpiui pasibaigus, reikia įsidarbinti maždaug vienam mėnesiui, o po to vėl gali registruotis į darbo biržą, ir vėl gauti pašalpą. Tačiau čia ne meno viršūnė. Meno viršūnė yra dirbti nelegaliai ir tuo pat metu gauti pašalpą. Kodėl toks modelis veikia? Elementaru, pinigų reikia visiems, tačiau darbdaviai negali (nenori) mokėti didelių algų savo darbuotojams. Ačiū gerai tetai darbo biržai, kuri sutinka apmokėti dalį atlyginimo išlaidų. Plius nepamirškime, kadangi alga mokama vokelyje, sutaupoma gana nemaža suma, kurią reiktų atiduoti valstybei mokesčiu pavidalu. Valstybė pralošia mažiausiai du kartus.

Socialinės apsaugos ir darbo ministras prabilo apie tai, kad dalį funkcijų reikia atiduoti privačioms įmonėms. Pagrindinė idėja - valstybė mokės už surastas darbo vietas. Norėčiau paklausti: ar darbo birža nepakankamai efektyviai švaisto lėšas, kad dar reikia mokėti privačiam sektoriui? Ministre, aš suprantu, jog jums neteko nei karto ieškotis darbo, todėl turiu jus perspėti, kad toks metodas neveiks. Aš jums papasakosiu efektyvesnį metodą, tačiau iš pradžių atsipalaiduokime, ir susipažinkime su istorija.

Istorija

Kaip manote ar wikipedia visuomet teisi? Jeigu atsakėte taip, galvokit dar kartą, nes būtent šituo klausimu wikipedia nenorėjo man padėti, kita vertus ar vargu galima rasti daug informacijos šituo klausimu internete.

Remiantis wikipedia pirmoji įdarbinimo agentūra (savaime suprantama privati) Engineering Agency buvo atidaryta JAV 1893 metais Fred Winslow garsaus (ir turbūt pirmo) vadybos konsultanto. Tačiau iki antrojo pasaulinio karo pasaulis buvo gerokai didesnis nei vien tik JAV. Gaila, (tam tikri) žmonės tą dažniausiai užmiršta.

Pirmąją įdarbinimo agentūra dažniausiai laikoma 1885 metais Mr N. L. Cohen įkurta įstaiga Egham, Anglija (pavadinimo rasti nepavyko). Tačiau, net ir tai nebuvo pirmoji įdarbinimo agentūra. 1650 metais Henry Robinson atidarė Office of Addresses and Encounters, kuris teikė daugybę paslaugų, tarp kurių buvo ir įdarbinimas. Beje, ta įstaiga laikoma pirma pažinčių tarnyba, jei ką ją galima laikyti pažinčių svetainių (one.lt) proproprosenele. Įstaigos idėja ir veikimo principai buvo nukopijuoti (ir patobulinti?) nuo 1630 metais Théophraste Renaudot Paryžiuje, Prancūzija atidarytos bureau d'adresse et de rencontre. Taip kad darbo biržos idėja gimė XVII amžiaus pradžioje.

Kaip turėtų veikti darbo birža?

Tikiuosi mes visi sutariam, dėl to kad įdarbinimas turi būti atiduotas į privačias rankas ir darbo paieškos turi būti atliekamos nemokamai? Agentūra įdarbinusi žmogų, tam tikrą laikotarpį gauna tam tikrą procentą nuo įdarbinto žmogaus algos. Kokį maksimalų procentą ir kokį laiką reiktų numatyti įstatyme. Jeigu kalbant konkrečiau mano pasiūlymas skambėtų taip: agentūra įdarbinusi žmogų, gauna sutartą procentą, tačiau ne didesnę nei 10% nuo algos, per žmogaus darbo įdarbintoje įstaigoje laikotarpį, tačiau neilgiau nei vienerius metus. Skamba taip suveltai kaip tikras įstatymas ar ne?

Kodėl toks modelis veiks? Pirma, agentūra norėdama gauti lėšas, privalės įdarbinti žmogų bent jau vieneriems metams. Antra, viso gero vokeliai. Agentūrai labai svarbu gauti kuo didesnę pelną, o kadangi jos pelnas priklauso nuo žmogaus algos vadinasi agentūra stengsis suderėti kiek galima

didesnę algą ieškančiam darbo. Trečia, kvalifikacijos kursai bus išnaudoti prasmingai, nes agentūra siūš kelti kvalifikacija tik tuos žmones, kuriems tikrai galės pasiūlyti darbą.

Rožinė Lietuvos ateitis

Vakar aš pasiūliau, kad pensijos būtų kaupiamos tik privačiuose fonduose, o Sodra pilnai panaikinta.

Įsivaizduokite, kad pensijų fondą ir įdarbinimo agentūrą valdo ta pati įstaiga, kas tuomet atsitinka? Žmogus sulaukęs pilnametystės, pasirašo sutartį su pensijų fondu. Maždaug tuo metu jis baigia ir mokyklą. Tuomet atsitinka labai įdomus dalykas. Kaip žinia už mokslą reikia mokėti, o kad sumokėtum reikia paskolos. Mūsų Super įstaiga pasižiūri į mokinio atestatą ir pateikia sąrašą specialybių, kurioms duos paskolą. Kadangi Super įstaiga siekia pelno, tai jina turės sudaryti planus kokių specialybių reikės Lietuvai po 4 (ir daugiau) metų. Dabar daug kalbama, jog studentai studijuoja bet ką, tačiau neaišku ar baigę galės rasti darbo. Tačiau prie naujos sistemos automatiškai specialybės, kurių nereikės po keturių metų nesulauks studentų ir turės būti panaikintos. Dar įdomiau yra tai, kad jeigu koks nors garsus universitetas kokią nors specialybę dėsto šūdinai, tai tokios studijos irgi negaus paskolų ir turės būti panaikintos arba patobulintos. Taigi, viskas sueina į tai, jog studijų kokybė privalės gerokai pasitempti arba nebus studentų. Super įstaigai rūpi tik jos pelnas, todėl paskola suteikiama tik ten, kur žmogus galės pakelti savo kvalifikacija, kad galėtų dirbi brangiau apmokamą darbą.

Baigęs mokslus studentas jau turės ne vieną darbo pasiūlymą, nes Super įstaiga norės: 1) gauti pinigų už įdarbinimą 2) atgauti savo paskolą 3) kad pinigai pradėtų kapsėti į jos pensijų fondą. Įsivaizduokite, kad tokioje sistemoje būtų didelė konkurencija, ką tai duotų? Be procentines mokslo paskolas, atidedant gražinimą penkiems metams po mokslų baigimo. Nemokama darbo suradimą, jeigu didesnę pensijos dalį laikysi jų fonde. Nemokamas karjeros planavimo paslaugas.

Nemokamus kvalifikacijos kėlimo kursus.

Žinau, šiandien tai skamba kaip utopija, bet pasaulis privačiose rankose tikrai atrodo geresnis ar ne?

Tobulas verslumo skatinimo planas

Lietuva yra viena iš mažiausiai verslių Europos šalių. Nors vyksta įvairūs verslumo skatinimo renginiai ir tam išleidžiama nemažai ES pinigų, tačiau rezultatais pasigirti nelabai galime. Norėčiau pasidalinti savo mintis apie tai kaip verslumas turėtų būti skatinamas idealioje valstybėje.

Verslumas turėtų būti diegiamas kiek galima anksčiau, todėl pirmas konkursas turėtų būti skirtas 5-12 klasių moksleiviams. Tiesa pasakius, konkursas idealiai tinkamas šitai kategorijai vyko ir galbūt vis dar vyksta, nežinau. Taip pat turiu prisipažinti, jog neatsimenu jo pavadinimo. Pagrindinė idėja, jog grupė moksleivių apie 4-5, nors gali būti ir daugiau, prižiūrimi mokytojos įkuria savo įmonę. Mokytojos pagrindinis vaidmuo yra padėti moksleiviams susidoroti su problemomis bei prižiūrėti, kad moksleiviai nepažeistų taisyklių. Moksleiviai įkuria įmonę pasirašydami steigimo dokumentus, aišku, netikrus, o gerokai supaprastintus, bet atitinkančius pagrindinę tikros įmonės įkūrimo idėja. Kiekvienas sumoka savo įnašą, už kurį gauna tam tikrą akcijų kiekį. Tarkim penki moksleiviai sumokėjo po 10LT, pasidalino po 20% akcijų ir surinko 50LT įstatinį įmonės kapitalą. Moksleiviai savo akcijas taip pat gali parduoti savo tėvams. Įdomiausia dalis, jog visas žaidimas vyksta tikrais pinigais, tačiau įmonės yra labai apribotos. Įmonė veikia tik mokslo metų eigoje ir tik mokyklos teritorijoje. Jina gali užsiimti tik prekybine veikla. Populiariausias produktas tokiose įmonėse būna knygų skirtukai, ženkliukai su mokyklos atributika, taip pat prekyba saldainiais, gėrimais. Bet galima rasti ir įdomių tikram verslui pritaikomų idėjų pavyzdžiui rankų darbo įvairių formų muilas, paphotshopintos nuotraukos. Aišku, panaikinti raudonas akis, įtaisyti jūs Maljorkos paplūdimyje, kuriame niekada nesate buvę ar pridėti trūkstantį giminaitį daug išmonės nereikia, bet galima sugalvoti tikrai įdomių ir originalių patobulinimų.

Kadangi, įmonė yra parduotuvė, tai kažkas turi prekiauti ir už savo atliktą darbą gauti algą. Algos būna apie 10 centų už valandą ar panašiai. Visos veiklos metu moksleiviai turi pildyti gerokai

supaprastintą buhalterinę apskaitą. Mokslo metų gale įmonė uždaroma ir pelnas arba nuostolis yra padalinamas tarp akcininkų pagal jų turimą akcijų kiekį.

Šio žaidimo didžiausias netikrumas, kad visi penki moksleiviai įkūrę įmonę tampa direktoriais. Tačiau, vaikai žaisdami su tikrais pinigais, net jeigu sumos labai mažos gali suprasti jų vertę, suprasti kas yra pelnas ir nuostolis, kad ne viskas yra taip paprasta ir lengva.

Antrasis etapas turėtų būti skirtas vyresniems moksleiviams 9-12 klasių. Galima daryti verslo plano rašymo konkursus, verslo situacijų modeliavimo konkursus arba rengti ekonominių žaidimų turnyrus. Šioje srityje galima įvardinti Profas konkursą. Taip pat VEMP - Vadybos ir ekonomikos modeliavimo pratybos. Žaidimas vyksta virtualioje rinkoje. Visos komandos gamina tą patį produktą pavyzdžiui pieštukus. Kiekviena komanda turi tam tikrą taškų skaičių ir jį gali paskirti kelioms sritims: marketingui, gamybai, tyrimas bei technologijų vystimui. Kai visos komandos paskirsto taškus, yra prasukamas ėjimas ir sugeneruojami rezultatai, kurie priklauso nuo padarytų sprendimų. Žaidimas trunka iš anksto numatytą ėjimų skaičių ir laimi ta komanda, kuri surenka daugiausiai taškų po paskutinio ėjimo.

Verslo įkūrimo konkursas. Konkursas skirtas 12 klasės moksleiviams bei visų kursų studentams. Konkurso metu dalyviai rašo verslo planus ir nugalėtojai įkuria įmones. Kažkas panašaus yra Verslauk. Didžiausias Verslauk trūkumas, kad konkursas vyksta tik Vilniuj. Jeigu tu esi iš Balbieriškio, kad ir kokia nuostabi tavo idėja būtų, tu negali laimėti. Kitas trūkumas, kadangi prizinį fondą steigia Vilniaus savivaldybė, tai verslas privalo būti lokalus, jeigu turėsite gerą tarptautinio ar internetinio verslo idėją, jūs niekada nieko nelaimėsite. Tačiau toks konkursas turėtų vykti visoje Lietuvoje nepriklausomai, kuriam mieste ar net kaime gyvenimi. Prizas galėtų būti tarkim 50.000 litų išmokamas per tris metus, jeigu nugalėtojas sėkmingai vykdo konkurso sąlygas. Pavyzdžiui per pirmus metus įkurti dvi darbo vietas Lietuvoje, tai padaryti visai nesunku užtenka pasamdyti direktorių ir buhalterį, antrais metais padidinti darbo vietų skaičių iki penkių, trečiais – dešimties. Skaičius, aišku, galima pakoreguoti priklausomai nuo srities. Norėčiau atkreipti jūsų dėmesį į darbo vietų kūrimą Lietuvoje. Niekas nesako, jog verslas negali būti tarptautinis, kad negalit turėti vadybininkų Londone ar Niujorke, svarbu, kad tam tikras padalinys liktų Lietuvoje ir mažintų nedarbą.

Paskutinis etapas yra neapribotas amžiaus – Startup konkursas. Kažkas panašaus Startup weekend Vilnius bei Kaunas. Kadangi renginys buvo organizuotas pirmą kartą, tai buvo labai daug trūkumų. Vienas trūkumas – labai daug idėjų socialinės, negalinčios uždirbti pelno. Antras trūkumas – dalis žmonių susirinko tam, kad per savaitgalį sukurtų kokią nors programą negalvodami jos vystyti toliau. Trečias trūkumas, kad verslo idėjos, kurios buvo pristatytos nelabai sulaukė investuotojų dėmesio.

Šio konkurso idėja turėtų būti, esamų arba būsimų įmonių susitikimas ir susidraugavimas su verslo angelais, kas galėtų jas paskatinanti greitesnei tarptautinei plėtrai. Pats pagrindinis akcentas turėtų būti Startup Pitch, kas lietuviškai reikštų savo verslo pristatymas verslo angelams. Svarbus dalykas, kad gali dalyvauti grupė žmonių dar tik planuojančių pradėti verslą bei įmonės, kurios jau sėkmingai pradėjo ir nori plėstis kitose rinkose.

Be konkursų taip pat reikalingi papildomi renginiai. Universitetų pasiekimų renginiai. Kiekvienas universitetas turi savo dienas ir organizuoja savo pasiekimų parodas, tokių renginių bėda, kad juose apsilanko tik dekanas su dėstytojų palyda bei vienas kitas studentas, tačiau išoriniam pasauliui dažniausiai tokie renginiai nėra prieinami. Ne, aš nesakau, kad jie vyksta po devyniom spynom, tiesiog žmonės nėra pakviečiami į juos. Ar gi būtų sunku į universiteto pasiekimo parodą pakviesti visus ketvirtokus? Aš nesakau, kad VU turėtų kviešti ketvirtokus iš Klaipėdos, bet tarkim KTU galėtų pakviesti visus kauniečius. Kodėl ketvirtokus? Pasirinkau atsitiktinai, bet pagrindinė mintis yra pristatyti vaikams universitetus kiek galima anksčiau, parodyti juos iš įdomiosios pusės, kad jie jau nuo mažens svajotų, kaip gali pagerinti pasaulį.

Nemokami atviri visuomenei seminarai, vieną kartą per mėnesį, kuriuose pranešimus skaitytų įvairių verslo sričių atstovai. Tiesa pasakius, studentų atstovybės tikrai suorganizuoja nemažai nemokamų seminarų studentams, bet atvirumas yra problema. Dažniausiai seminarų dalyviai apribojami tik vieno konkretaus fakulteto studentais.

Barcamp, irgi vykstantis vieną kartą per mėnesį, kur visi norintys galėtų skaityti pranešimus, dalintis savo idėjomis, o svarbiausia neoficialioje aplinkoje susirasti bendraminčių. Panašūs renginiai yra Barcamp ir Petcha kucha.

Ir paskutinis dalykas, kurio reikia tai verslo inkubatoriai. Tiesa pasakius, jie irgi egzistuoja Lietuvoje, tačiau tai atskira respublika, kurios aš nesuprantu.

Kaip matote, viskas ko reikia realiai yra Lietuvoje. Kai kurie renginiai vyko praeityje, kiti vis dar vyksta. Tai kur problema? Pirmą problema, jog visi jie vyksta nekoordinuojami. Dabar padėtis, tokia lyg norėdami pastatyti užtvanką mėtų akmenukus į upę, po šimto metų gausis kažkas panašaus į užtvanką, bet vis tiek ne tas pats. Antra problema, jog jie nepadengia visos Lietuvos, jie vyksta labai ribotoje konkrečioje teritorijoje. Trečia problema yra pati blogiausia, vietoj to kad jie bendradarbiautų ir pripažintų, jog mes stovim ant šito laiptelio ir stengsimės padaryti viską kiek galima geriau, stengiasi apjuodinti kitus, užlipti ant jų laiptelio, atimti dalyvius. Lygtai tai būtų įmanoma... Manau, suprantate, jog viena organizacija viso šito įgyvendinti nesugebės, net jeigu labai norėtų. Bendradarbiaudami ir vykdydami vieną viešųjų ryšių kompaniją laimėtų visi: ir organizatoriai, ir dalyviai.

Kas išrado termometrą?

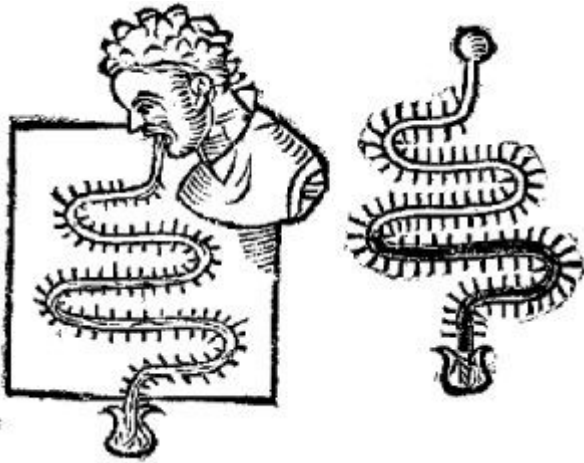

Jau anksčiau išsiaiškinome [šviesoforo](#) spalvų kilmę, sužinojome, kad pasaulyje yra labai daug [skirtingų rozečių](#) ir aptarėme [laiko atsukimo](#) klausimą, šiandien atėjo eilė termometrui. Ar žinojote, jog Celsijaus skalę praktiškai pritaikė, o galima sakyti ir sukūrė, ne Celsijus?

Termoskopas

Pirmąjį termometrą galima sakyti sukūrė Galileo Galilei 1593 metais (skirtinguose šaltiniuose taip pat nurodomos 1592, 1596 ir 1597 metų datos), tačiau tai nebuvo tikras termometras, o greičiau termoskopas (pirmas paveikslukas), be to jis neturėjo skalės. Termoskopui buvo panaudotas dar Archimedo sugalvotas principas apie kūnus, kurie panardinti į vandenį išstumia tam tikrą jo kiekį. Galileo termometrą sudarė kolba pripildyta vandens ir į ją patalpinta grupė objektų. Vandeniui šylant ar šalant keičiasi jo tankis, todėl prie skirtingų temperatūrų skirtingų tankių objektai kyla į viršų ar skęsta kolboje. Turbūt jūsų nenustebins, jog dabar tokie termometrai naudojami kambariui papuošti ir juos visai nesunku įsigyti internete.

Termoskopas buvo populiarus tarp to laikmečio mokslininkų, tačiau praktiškai nebuvo pritaikomas. Vis tik norėčiau atkreipti dėmesį, jog tai buvo pirmasis bandymas pamatuoti temperatūrą, kaip temperatūrą buvo matuojama iki to jokių duomenų nėra. Greičiausiai buvo naudojama tokia skalė: karšta, šilta, vėsu, šalta.

Pirmą praktiškai žmogaus kūno temperatūrai matuoti pritaikytą termometrą sukūrė Santorio Santorio 1612 metais (paveikslukas). Jo veikimas aprašytas Santorio veikale *Commentaria in artem medicinalem Galeni*. Žmogus turėdavo kvėpuoti ant stiklinio burbulo ir Santorio galėdavo pažiūrėti žmogaus savijauta pagerėjo ar pablogėjo. Toks termometras buvo labai netikslus, be to matavimo rezultatams įtakos turėjo oro slėgis apie kurį, tuo metu dar niekas nežinojo.

1654 metais Ferdinand II, the Grand Duke of Tuscany sukūrė uždara stiklo termometrą, kaip termometro pagrindinę medžiagą jis panaudojo spiritą iš vyno. Šildomas spiritas plėsdavosi ir kildavo termometro skale. Ferdinand skalė buvo padalinta į 50 padalų ir neturėjo nulio.

1657 metais Academia del Climento of Florence pirmą kartą termometrui buvo panaudotas gyvsidabris.

1665 metais Christiaan Huygens pasiūlė termometro skalei naudoti du atskaitos taškus: vandens užšalimo (ledo tirpimo) ir virimo temperatūras.

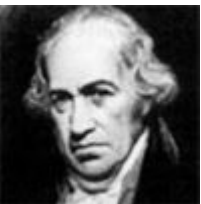
Niutono skalė

Apie 1700 metus Niutonas sprendamas šilumos problemas sukūrė savo skalę. Jis pasirinko 20 atskaitos taškų nuo "šalto žiemos oro" iki "šviečiančių anglių virtuvės pečiuje". Deja, labai greitai jis nusivylė savo termometru. Niutono skalėje tirpstantis ledas reiškia 0, verdantis vanduo 33, o žmogaus kūno temperatūra gaunasi 12,14 laipsnio.

Rømer skalė

1701 metais danų astronomas Ole Christensen Rømer pasiūlė savo skalę. Aukščiausiu atskaitos tašku pasirinko verdantį vandenį ir jį pažymėjo 60 laipsnių. Žemiausiu atskaitos tašku jis pasirinko sūdyto vandens užšalimo momentą ir tik vėliau pastebėjo, jog nesūdytas vanduo užšąla aukštesnėje temperatūroje - 7.5 laipsnio. Žmogaus kūno temperatūra pagal Rømer skalę yra 26.82 laipsnio.

Fahrenheito skalė

1724 metais vokiečių fizikas Daniel Gabriel Fahrenheit (paveikslukas) pasiūlė savo skalę. Savo versiją Farenheitas pasiūlė po susitikimo su Ole Rømer, kurio termometras neabejotinai įtakojo mokslininko sprendimą. Farenheitas nuliniu tašku pasirinko ledo, vandens, amonio chlorido ir druskos mišinį, o kitu tašku jis pasirinko savo žmonos kūno temperatūrą, kuri buvo 96 °F. Farenheitas žinojo, kad Rømer skalėje ledo tirpimo temperatūra buvo 7.5, norėdamas panaikinti visus skaičius po kablelio, Farenheitas pasirinko 4 kartus didesnę skalę. Pagal mokslininko skalę ledo tirpimo temperatūra buvo 32 °F. Kalibruodamas termometrą tarp ledo tirpimo ir žmogaus kūno temperatūros jis atžymėjo 64 padalus. Vėliau kiti mokslininkai pastebėjo, jog vandens virimo temperatūra buvo beveik, bet nevisai tiksliai 180 laipsnių didesnė už ledo tirpimo, todėl pakoregavo skalę, kad skirtumas būtų lygiai 180 laipsnių, taip žmogaus kūno temperatūra tapo 98.6 °F. Fahrenheito skalė paplito po angliškai kalbančias šalis.

Réaumur skalė

1730 metais prancūzų mokslininkas René Antoine Ferchault de Réaumur pasiūlė savo skalę. Jos sukūrimui jis naudojo tik vieną atskaitos tašką - tirpstančio ledo temperatūra yra lygi 0, tačiau termometro kalibravimui pasirinko labai įdomų metodą. Jis į mėgintuvėlį sugraduota tūkstančių padalų įpylė tokią vandens ir alkoholio mišinį, jog tirpstančio ledo temperatūra buvo lygi 1000 padalų, o verdančio vandens 1080. Deja, tuo metu gaminami gyvsidabrio termometrai buvo kalibruojami pagal du parametrus - tirpstančio ledo ir verdančio vandens, o mokslininko kalibravimo metodo gamintojai niekaip praktiškai negalėjo realizuoti, todėl iš tiesų skalė turi tik mokslininko pavardę, tačiau daugiau nieko bendro.

Réaumur didžiausia verte pasirinko skaičių 80, nes jis gražiai dalinasi į sveikas reikšmes: 80, 40, 20, 10, 5 (100 dalinasi tik į 50 ir 25).

Réaumur skalė buvo paplitusi visoje Europoje ypač Prancūzijoje, Vokietijoje taip pat Rusijoje.

Delisle skalė

1732 metais Petras Pirmasis pasikvietė prancūzų astronomą Joseph-Nicolas Delisle sukurti termometrą Rusijai. Delisle nuliui pasirinko verdančio vandens tašką ir termometrą su numeravo tūkstančio padalų tikslumu. Paprastai Delisle termometrai turėdavo 2400 padalų. 1738 metais Josias Weitbrecht patobulino Delisle sukurtą termometrą: nuliui jis pasirinko vandens virimo tašką, o ledo tirpimo pažymėjo 150. Žmogaus kūno temperatūra pagal Delisle gaunasi 94.8.

Delisle termometras gyvavo 100 metų Rusijoje.

Celsijaus skalė

1742 metais švedų astronomas Anders Celsius pasiūlė savo skalę. Nuliui pasirinko verdančio vandens tašką, o tirpstančio sniego - 100. 1744 Celsijaus mirties metais švedų botanikas Carolus Linnaeus (paveiksliukas) apvertė Celsijaus skalę ir termometrus užsakė savo šiltnamiams. Švedijos mokslinių prietaisų gamintojas, tokius termometrus pasiūlė ir kitiems savo klientams. Ši skalė tarp žmonių buvo vadinama "šimtalapsne" ir tik 1948 metais Comité international des poids et mesures patvirtino Celsijaus skalės pavadinimą.

Maksimumo minimumo termometras

1782 metais anglų mokslininkas James Six sukūrė labai įdomų prietaisą - termometrą galintį išmatuoti paros aukščiausią ir žemiausią temperatūrą. Jį sudaro U formos vamzdelis su dviem skalėmis, vienos gale yra alkoholis, o kitos vakuumas. Vamzdelio U apačioje yra gyvsidabris, kuris stumdomas besiplečiančio alkoholio. Judėdamas gyvsidabris stumdo dvi mažas plienines žymes, kurios ir užfiksuoja didžiausius pokyčius nuo paskutinio paleidimo.

Kelvino skalė

1848 metais fizikas Lordas William Thomson Kelvin publikavo savo darbą *On an Absolute Thermometric Scale*, kuriame jis kalbėjo apie būtinybę nustatyti absoliutų nulį. Tuomet jis apskaičiavo, jog absoliutus nulis yra $-273\text{ }^{\circ}\text{C}$. Kelvinas nesiūlė naujos skalės, o pasinaudojo Celsijaus. Jo idėjos sulaukė didelio palaikymo tarp mokslininkų ir vėliau kelvinas buvo patvirtintas kaip standartinis SI temperatūros matavimo vienetas.

Rankine skalė

1859 metais škotų fizikas William John Macquorn Rankine pasiūlė skalę, kur kaip ir Kelvino atveju nulis reiškė absoliutų nulį. Galima sakyti, jog Rankine irgi nesukūrė naujos skalės, o pasinaudojo Farenheito skale. Ledo tirpimo temperatūra 491.67 , vandens virimo 671.67 , o žmogaus kūno 557.91 laipsniai. Tačiau ši skalė nesulaukė net gi palaikymo tose šalyse kur naudojami farenheito termometrai.

Medicininis termometras

1866 metais anglų daktaras seras Thomas Clifford Allbutt sukūrė medicininį termometrą. Kuo jis buvo ypatingas? Pirmiausia jis buvo mažas tik ~ 6 colių (15.24 cm), bet svarbiausia tikslią temperatūrą sugebėdavo nustatyti per 5 minutes, tuo tarpu kai visiems kitiems mokslininkų iki to laiko naudotiems termometrams reikėdavo nemažiau nei 20 minučių.

Termometras šiandien

O pabaigai palikau keletą pikantiškų detalių.

Įvairiose šalyse įvairiais laikais buvo naudojamos įvairios skalės. Pirmoji šalis visiškai atsisakiusi kitų skalių ir pasirinkusi Celsijaus buvo Prancūzija 1790 metais. Maždaug iki 1970 metų daugelis šalių nusprendė susivienodinti matų sistemas, kad būtų paprasčiau tarpusavyje bendrauti ir perėjo prie Celsijaus skalės įskaitant ir Kanadą, Australiją, Naująją Zelandiją anksčiau naudojusias tik Farenheito. Farenheito skalę ir toliau naudoti nusprendė tik JAV, Belizas, Burma, Liberija ir keletas kitų šalių. Taigi Celsijaus skalė yra plačiausiai naudojama temperatūrai matuoti. Kelvino skalė yra naudojama išimtinai mokslininkų ir čia reiktų atkreipti dėmesį, jog JAV mokslininkai taip pat linkę rinktis Kelvino, o ne kokią nors kitą skalę.

Patobulėjus matavimo prietaisams paaiškėjo, jog iš tiesų ledo tirpimo temperatūra yra ne $0\text{ }^{\circ}\text{C}$, o $0,01\text{ }^{\circ}\text{C}$. Patikslinta buvo ir absoliutaus nulio temperatūra jinau yra ne $-273\text{ }^{\circ}\text{C}$, o $-273.15\text{ }^{\circ}\text{C}$, taigi gaunasi, jog ledo tirpimo temperatūra yra 273.16 K . Patikslinus pirmą atskaitos tašką buvo patikslintas ir antrasis, pasirodo vandens virimo temperatūra yra ne $100\text{ }^{\circ}\text{C}$, o $99.9839\text{ }^{\circ}\text{C}$, atitinkamai 373.1339 K .

Atsakant į temos klausimą - termometras nebuvo išrastas - jis buvo sukurtas. Termometras - tai daugelio mokslininkų darbo rezultatas.

Kodėl vampyrai bijo sidabro?

Visi žinome, kad nusileidus saulei vampyrai pakyla iš savo karstų medžioti žmonių kraujo. Vampyrus galima nužudyti mediniu kuolu persmeigus jų širdį. Vampyrai taip pat bijo dienos šviesos, veidrodžių, česnakų ir sidabro. Man pasidarė įdomu: kuo jau tas sidabras ypatingas?

Pirma teorija.

„Gardelijos vampyrų kronikos“ yra fantastinių knygų serija (šiuo metu yra išleistos 5 knygos) parašyta Colleen Gleason apie vampyrų medžiotojų šeimą. Joje pateikiama tokia teorija, kodėl vampyrai bijo sidabro:

Pirmasis vampyras buvo Judas sugundytas Liuciferio, jis pardavė Jėzų už 13 sidabrinių. Bijodamas, kad Jėzus jam niekada neatleis, Judas pasikorė. Liuciferis panaudojo Judo kūną sukurti naują rasę – vampyrus.

Greičiausiai panašių teorijų galima rasti ir kituose kūriniuose, tačiau, kadangi religija mane nelabai žavi, norėjau surasti kitokių paaiškinimų.

Antra teorija.

Ši teorija šiek tiek susijusi su kitais prietarais. Vampyras bijo dienos šviesos, nes jį jaus pražudo. Sidabras, kai kuriose kultūrose yra laikomas tyrumo ir šviesos deivės simboliu.

Trečia teorija.

Ši teorija irgi susijusi su kitais prietarais. Kadangi vampyras yra prisikėlęs numirėliui, tai jis negali turėti sielos. Senovėje taip pat tikėjo, jog veidrodis parodo tikrąją žmogaus sielą, todėl vampyras veidrodžiuose nesimatydavo. O veidrodžiai buvo daromi iš sidabro.

Ko dar bijo vampyras?

Sunku patikėti, kiek daug dalykų jis bijo. Be jau minėtų įžangoje, vampyras dar bijo: bėgančio/tekančio vandens, krintančio sniego, šventinto vandens, (baltų) rožių, garstyčių sėklų, erškėčių, kryžių.

Kryžius yra religinis krikščionybės simbolis, todėl jį reikia aptarti atskirai. Ar vampyras bijo kitų religijų simbolių? Vienareikšmiško atsakymo pateikti negaliu. Viena iš versijų yra, ta, kad vampyras bijo tos religijos simbolių, kuriai priklausė prieš tapdamas vampyru (saugokitės ateistų). Tačiau reikia atsižvelgti ir į kitą medalio pusę. Vampyras suklestėjo dėka holivudo, bet atsirado, kai krikščionių inkvizicija persekiojo visokius nedorėlius, todėl vampyras yra labiau krikščioniškos nei kitų tikėjimų būtybės. Kiti tikėjimai turi savo blogio analogus.

Jeigu susiruošite persmeigti vampyru širdį, pravartu žinoti, jog labiausiai tam tinka baslys padarytas iš gudobelės, nors galbūt jums pasiseks ir pataikysite ant neišrankaus vampyro.

Vampyras sutrinka prie sankryžų ir negali atskirti vienos krypties, nuo kitos.

Vampyras negali įžengti į namus, kol jų niekas nepakvietė į vidų, todėl geriau nekviškite nepažįstamų žmonių.

Ir pabaigoje norėčiau grįžti prie sidabro, kuris iš tiesų turi ypatingų savybių, tiesa, ne magijos, bet savo cheminės sudėties dėka. Nuo seno žinota, kad sidabras užmuša blogąsias bakterijas, bet naujausi tyrimai rodo, kad sidabras nesugeba atskirti gerų bakterijų nuo blogų ir užmuša jas visas. Kitaip sakant, didelės dozės sidabro kenksmingos ne tik vampyrams, bet ir žmonėms.

Sąmoningas sapnas - Lucid dreaming

Sakoma, kad pusę gyvenimo praleidžiame miegodami, tai kodėl tas laikas turėtų nueiti veltui, jeigu jį galėtume išnaudoti naujai patirčiai ir pojūčiams įgauti? Taip, nauji pojūčiai yra įmanomi miegant, o tiksliau sapnuojant – lucid dream.

Kas tai yra?

Sąmoningas sapnas – tai kai sapnuojantysis suvokia, jog sapnuoja. Sąmoningumas dažnai ateina sapno viduryje suprastus, jog tai ką regi žmogus prasilenkia su logika ar fizikos dėsniais.

Suvokimas, jog esi sapne leidžia kitaip pažvelgti į šią realybę, ją valdyti, keisti, patirti dalykus, kurie realybėje neįmanomi – pavyzdžiui skraidyti kaip supermenas ar pasikalbėti su žmonėmis, kurie yra mirę ar gyvena kur nors toli.

Sąmoninguose sapnuose patirti įspūdžiai yra tokie tikroviški ir ryškūs, jog kartais gali atrodyti kaip realybės įvykių prisiminimai.

Kodėl žmonės tuo domisi?

Patirtį realybėje dažnai apriboja fizikos dėsniai, galimybės, pinigai, baimė nukentėti ar sužeisti kitą, visi šitie apribojimai negalioja sapnų pasauliui.

Viena iš dažniausiai minimų galimybių yra skraidymas. Sapnuose galite skraidyti kaip supermenas, kaip lėktuvas ar kaip paukštis. Viskas priklauso tik nuo jūsų norų.

Jeigu nepatinka skraidimas, tai galbūt norėtumėte pašaudyti iš ginklų, kurie egzistuoja tik Quake, Doom ar panašiuose žaidimuose?

Kai kurie žmonės sapnuose bando narkotikus ir patiria tokius pačius potyrius lyg vartotų juos realybėje be jokios žalos organizmui. Kad poveikis būtų tikroviškesnis, deja, reikia būti bent kartą realybėje jų paragavus.

Daugelis iš mūsų bijo kalbėti viešai. Sąmoninguose sapnuose galite pasirepetuoti savo kalbas, dainas, vaidinimus prieš didžiausias pasaulio auditorijas ir, jeigu sapnuose įveiksite scenos baimę, tai ir realybėje įgysite daugiau pasitikėjimo savimi.

Turbūt nekartą teko girdėti istorijų, kad atsakymus į sudėtingus klausimus mokslininkai susapnavo. Sąmoninguose sapnuose mokslininkai gali spręsti savo problemas, atlikti eksperimentus. Rašytojai gali apžiūrėti veiksmo vietą ir pabudę aprašyti ją gerokai detaliau. O jeigu jūs nesate rašytojas, bet didelis Hario Poterio (ar kito personažo fanas) galite jį pasikviesti į savo sapnus.

Mokslininkai norėdami žmones išgydyti nuo košmarų grupę savanorių mokino sąmoningų sapnų technikų ir rezultatai buvo stulbinančiai sėkmingi. Tačiau mokslininkai taip ir nesutaria, kas iš tiesų padėjo savanoriams: supratimas, jog gali kontroliuoti savo sapnus ar tikra sąmoningų sapnų patirtis.

Iš kur tai atsirado?

Nors terminas „lucid dream“ buvo suformuluotas tik 1913 metais olandų autoriaus ir psichiatro Frederik van Eeden straipsnyje „Sapnų Tyrinėjimas“, tačiau sąmoningus sapnus žmonės sapnuodavo ir gerokai anksčiau.

Sunku pasakyti, kas pirmas patyrė sąmoningą sapną, tačiau dar 415 Šv. Augustinas savo laiškuose užsimena apie sąmoningus sapnus. Nuo VIII a. Tibeto budistai praktikuoja „sapnų jogą“, kuri leidžia jiems išlaikyti visišką sąmoningumą sapno būsenoje.

Pirmasis nuolatinis sąmoningų sapnų sapnuotojas užfiksuotas rašytiniuose šaltiniuose buvo filosofas ir gydytojas Thomas Browne (1605–1682).

1867m. Marquis d'Hervey de Saint-Denys išleido knygą „Sapnai ir kaip jiems vadovauti; Praktiniai pastebėjimai“ (org. Les Rêves et les moyens de les diriger; observations pratiques), kurioje surašė savo sapnų tyrimus trukusius daugiau nei 20 metų. Jis teigė, jog kiekvienas gali išmokti sąmoningo sapnavimo.

Ką apie tai mano mokslininkai?

Pirmoji knyga Celia Green „Lucid Dreams“ pripažinusi mokslinį potencialą slypinti sąmoninguose sapnuose buvo išspausdinta tik 1968 metais.

Pirmieji įrodymai, kad sapnuose žmonės gali būti sąmoningi buvo gauti 1975 metais. Britų parapsichologas Keith Hearne susitarė su savanoriu Alan Worsley kokių akių judesius atliks sapne norėdamas įrodyti, jog yra sąmoningas. Tačiau Keith Hearne rezultatai nesulaukė didelio susidomėjimo, todėl laurus už pirmuosius mokslinius įrodymus dėl sąmoningo sapnavimo 1978 metais prisiėmė Stephen LaBerge, kuris siekdamas daktaro laipsnio Statfordo universitete savo tema pasirinko sąmoningą sapną ir atliko panašius eksperimentus kaip Keith Hearne, taip pat sukūrė bei patobulino įvairius metodus padedančius greičiau patirti sąmoningus sapnus.

Kaip man tai patirti?

Sąmoningas sapnavimas nėra kaip televizorius – paėmei pultelį ir įjungei kada nori, tai greičiau kaip šaudymas iš lanko – norint pataikyti į centrą reikia daug treniruotis (nors įmanoma ir atsitiktinė sėkmė).

Kiek sapnų pabudę iš ryto atsimenate? Aš asmeniškai dažniausiai neatsimenu nei vieno, kartais vieną ir labai retais atvejais du. Žmogus gali susapnuoti net septynis sapnus per naktį.

Pirmas žingsnis į sąmoningą sapnavimą yra sapnų prisiminimas. Norėdami padidinti savo prisimenamų sapnų skaičių užsiveskite sapnų dienoraštį. Kaip jis atrodys – spręskite patys. Jeigu esate senamadiški, šalia lovos pasidėkite užrašų knygutę ir tušinuką. Jeigu negalite gyventi be technologijų, sapnus galite kaupti savo išmaniame.

Pabudę neskubėkite keltis, pagulėkite užsimerkę, pabandykite prisiminti ką sapnavote. Dažnai būna, jog kuo labiau stengiesi sapną prisiminti tuo labiau jis stengiasi pranykti, todėl nepersistenkite.

Užrašinėdami sapnus nesistenkite būti rišlūs ar smulkmeniški, užsirašykite tas detales, epizodus, kuriuos atsimenate. Kas kiek laiko peržiūrėkite savo sapnų dienoraštį, pabandykite pastebėti kokios detalės dažnai kartojasi skirtinguose sapnuose.

Kartais atsitinka, jog sapną prisimeni netikėtai, vidury dienos, todėl gali būti pravartu sapnų dienoraštį turėti su savimi.

Antras žingsnis – savitaiga. Iš pradžių prieš užmigdami bandykite kartoti frazę „pabudęs aš prisiminsiu ką sapnavau“, kai jau pavyks prisiminti sapnus, pakeiskite frazę į „šiandakt aš sapnuosiu sąmoningą sapną“ arba „šiandakt sapne aš prisiminsiu, kad sapnuoju“. Jeigu į sąmoningą sapnavimą žiūrėsite skeptiškai, tai jį patirti bus labai sunku. Nusiteikimas yra labai svarbus.

Trečias žingsnis – sąmoningumo kėlimas. Mes dažnai bėgame per gyvenimą nekreipdami dėmesio į smulkmenas. Ar dažnai atkreipiate dėmesį kaip lapai siūbuoja pučiami vėjo? Į kurią pusę linksta žolė? Ar dažnai pasitaiko proga stebėti kaip skruzdėlės tempia pušies spyglį? Visa tai yra smulkmenos, neįtakojančios mūsų gyvenimo ir todėl dažnai nepastebimos. Tačiau būtent smulkmenų pastebėjimas gali padėti suvokti, jog sapnuoji. Dažnai sapnuose bandant įsižiūrėti į daiktą detaliau, jis staiga ima ir pasikeičia. Įpratę realiame gyvenime kreipti dėmesį į smulkmenas, sapne akimirksniu suprasite, jog čia yra kažkas ne taip.

Ketvirtas žingsnis – realybės patikra. Tai skamba keistai ir kartu baisiai, kai pagalvojate, kad kas nors gali jus stebėti iš šono. Taip, patikrinimą ar nesapnuoji reikia atlikti realybėje, kad ir kaip tai keistai skambėtų. Kodėl? Daugelį įpročių iš realaus pasaulio žmogus persineša ir į sapnus, taigi, jeigu įprasite nuolatos kvestionuoti savo būseną realybėje, tai atliksite automatiškai ir sapnuose. Kaip atlikti realybės patikrą? Pats paprasčiausias (sukelsiantis mažiausiai nepatogumų) būdas yra pažiūrėti į laikrodį arba pamėginti perskaityti kokį nors tekstą (tiks sms, barų pavadinimai, alaus etiketės) sakoma, kad sapne to paties teksto perskaityti du kartus neįmanoma, nes raidės pasikeičia. Įjungti šviesą – sapne jungtukai dažniausiai neveikia. Šokinėti – sapnuose dažnai gravitacija suveikia labai keistai (gali būti mažesnė arba nebūti išviso). Giliai įkvėpti – sapnuose kvėpuoti neįmanoma. Pažvelgti į savo rankas – sapnuose jos gali turėti daugiau/mažiau pirštų, būti keistos formos ar neryškios.

Norit būti tikriems, rekomenduojama atlikti ne vieną, bet kelis realybės patikrinimus iš eilės. Taip pat reikia realybės patikrinimą atlikti vos pabudus, sapnuose kartais žmonės patiria netikrus pabudimus. Jums taip atsitikus galėsite suvokti, jog sapnuojate.

Pastaba: nerekomenduojama žiūrėti į veidrodį. Sapnuose veidrodyje pamatysite ne save, bet savo psichologinį atvaizdą. Jeigu niekinate/nemėgstate savęs, tai veidrodyje galite pamatyti labai baisų monstrą

Yra sukurta įvairių technikų siekiant padidinti savo šansus patirti sąmoningą sapną, kelias iš jų dabar aptarsime.

MILD (Mnemonic Induction of Lucid Dreams) ši technika buvo sukurta Stephen LaBerge. Jeigu nesenai pabudote ir prisimenate savo sapną, tai įsivaizduokite, kad sapnuojate ir suprantate, jog sapnuojate, atlikite realybės patikras. Tuomet po truputį keiskite sapną tarsi kurtumėte jo tęsinį. Jei nieko dar nesapnavote tuomet prisiminkite labiausiai patikusį sapną.

WBTB (Wake-Back-To-Bed). Nusistatykite žadintuvą maždaug 6 valandoms nuo miego pradžios ir pasistatykite kur nors toli nuo lovos, kitoje kambario pusėje, kad tai priverstų jus atsikelti.

Priklausomai nuo žmogaus, vieniems gali užtekti pabudus pabūti vos keletą minučių, kitiems gali prireikti net valandos. Geriausia tuo metu galvoti/skaityti ką nors susijusio su sąmoningu sapnavimu. Tuomet vėl grįžkit į lovą ir bandykite susapnuoti sąmoningą sapną.

WILD (Wake-Initiation of Lucid Dreams) yra sudėtinga technika panaši į savihipnozę. Ji geriausiai suveikia žmonėms praktikuojantiems pietų miegą ar pabudus po kelių valandų miego ir bandant užmigti dar kartą. Pagrindinė idėja yra užmigti išlaikant sąmonę budrią, tam reikia įsitaisyti labai patogiai ir atpalaiduoti visus raumenis pradedant pečiais slenkant kūnu žemyn ir galiausiai baigiant veidu. Didesnius šansus sėkmei turi žmonės praktikuojantys meditaciją ar kitas atsipalaidavimo technikas.

Jeigu nepavyksta atpalaiduoti savo kūno raumenų galite pabandyti akių pratimą. Pirmiausiai visiškai užtamsinkite savo kambarį. Atsigulkite, užsimerkite ir susikoncentruokite į šviesius

taškelių, kurie atsiras ant jūsų akies vokų. Stenkitės pakeisti tų taškelių spalvas, priversti juos judėti aukštyn/žemyn, kairėn/dešinėn ar kitaip šokti.

Prieš praktikuodami šią techniką, turėtumėte žinoti, jog gana dažnas šalutinis efektas yra miego paralyžius (skaityti žemiau).

CAT (Cycle Adjustment Technique) yra pati paprasčiausia technika. Pirmą savaitę pabuskite 90 minučių anksčiau nei paprastai, ir tą laiką skirkite atilikti kiek galima daugiau skirtingų realybės patikrų. Antrą savaitę miegokite normaliai, įprotis daryti realybės patikrinimus tam tikru metu turėtų suveikti jums sapne ir pažadinti jūsų sąmoningumą.

Dažnai pirmą kartą supratę, jog sapnuojate sąmoningą sapną tuoj pat pabusite. Jeigu suprantate, kad tuoj pat pabusite pabandykite suktis apie savo ašį, tai turėtų padėti pratęsti sapną. Kita sėkminga technika – trinti savo rankas.

Man niekas nepadedą patirti sąmoningų sapnų ar turiu kokių nors šansų? Vienas iš įdomiausių prietaisų yra NovaDreamer. Kaip jis veikia? Jis atpažįsta kada žmogus patenka į REM miego stadiją ir pradeda siųsti signalus, tai gali būti įvairūs neįkiryūs garsai ar šviesos mirkčiojimai, kurie turėtų padėti suvokti, jog jūs esate sapne. Šiuo prietaisu jau nebeprekiuojama, tačiau galite pasieškoti jo analogų.

Ar tai nėra pavojinga?

Ar galima mirti sapnuojant sąmoningą sapną? Jeigu kam nors taip atsitiko, tai dėl savaime suprantamų priežasčių, įrodimų nėra, tačiau daugybė žmonių yra patyrę savo mirtį sapnuose ir ta patirtis nebuvo itin maloni.

Miego paralyžius yra normali kūno būseną, kuri yra patiriama kiekvieną kartą, prieš pereinant į REM būseną. Taip kūnas stengiasi apsisaugoti nuo nesąmoningų judesių. Miego paralyžius išnyksta iš karto, kai pabundate, todėl jo niekuomet nepatyrėte.

Vis tik jeigu bandysite praktikuoti sąmoningą sapnavimą vėliau ar anksčiau jums gali tekti jį išgyventi. Tai yra labai nemalonas jausmas, nes negali pajudinti nei vieno raumenėlio, kad ir kaip stengtumėsi. Didėjant baimei gali prasidėti haliucinacijos, jog įvairūs tamsūs padarai (giltinė?) kėsinaisi į jus.

Norint išsilaisvinti iš miego paralyžiaus pabandykite pajudinti savo akis, peržvelgti kambarį.

Mažesnieji raumenys dažniausiai būna sukaustyti ne taip stipriai, todėl pamėginkite pajudinti kojų ar rankų pirštus. Pabandykite atlikti judesius burna, nuryti ar giliai įkvėpti. Svarbiausia nesistenkite priešintis, kai tik smegenys suvoks, kad jūs pabudote, paralyžius kaip mat išnyks.

Sąmoningi sapnai atveria įdomias galimybes patirti įspūdžius, kurie kitais atvejais neįmanomi, geriau pažinti save, išmokti ką nors naujo bei prisiminti, tai ką esate užmiršę.

O pabaigoje norėčiau paprašyti jūsų pasidalinti savo įspūdžiais apie sąmoningą sapnavimą. Ką patyrėte? Ar jums buvo baisu/smagu? Kokias technikas taikote siekdami patirti sąmoningus sapnus?

Gyvenimas 1912 ir progresas

Jeigu mėgstate skaityti fantastines knygas, tai turėjote nekartą pastebėti, jog mes vis dar neturime kolonijos Mėnulyje (jau nekalbant apie Marsą), nekeliuojame skraidančiais automobiliais, o kompiuteriai (mašinos) nesukilo prieš mus dėl... kažko. Tuomet nejučia kyla klausimas: ar progresas juda lėčiau nei tikisi fantastikos rašytojai?

Nusprendžiau pažvelgti į prabėgusius šimtą metų bandydamas atsakyti į šį klausimą.

Kaip žinia 1912 metai išgarsėjo tuo, kad nuskendo Titanikas ir nors tai didžiausias tų metų įvykis galėjęs tapti didžiausiu dešimtmečio įvykiu, jei ne jį užtemdęs kitas (Pirmas pasaulinis karas), aš vis tik norėčiau koncentruotis į visai kitus aspektus.

Tai koks gyvenimas 1912?

1879 m. sukuriama elektrinė lemputė. 1886 m. Josephine Cochran išranda indų plovyklę. 1890 m. išrasta dujinė viryklė. 1890 m. Broliai Joseph ir Louis Lumiere atidaro pirmą pasaulyje kino teatrą. 1901 m. sukuriamas pirmasis elektrinis siurblys. 1906 m. Willis Cartier sukuria pirmą oro kondicionierių. 1907 m. Alva Fisher sukuria pirmą elektrinę skalbyklę.

Ir nors 1912 m. daugelis miestų turėjo elektrinį apšvietimą, namuose elektrinė lemputė vis dar buvo prabanga (jau nekalbant apie kitus elektros prietaisus), daugelis naudojo dujines lempas.

Gyvenimo stilius labai skyrėsi priklausomai nuo šeimos turtingumo. Vargšai dažniausiai gyveno viename kambaryje su visa šeima, tuo tarpu turtingesni galėjo sau leisti keletą kambarių (dažniausiai du pirmame ir du antrame aukšte) ir dujomis šildoma vonią. Tiesa, daugelis tualetų tuo metu vis dar buvo medinės budelės šalia namo. Vietoj tualetinio popieriaus (jau tais laikais) naudojo laikraščius, o vietoj oro gaiviklių citrinas (ką naudojo ten kur citrininiai vaisiai neaugdavo?)

Populiariausios laisvalaikio leidimo formos – teatras ir skaitymas. Ir nors teatras neprilygo tam populiarumui, kurį turėjo Šekspyro laikais Londone prieš kelis šimtmečius, tačiau žmonės galėjo mėgauti įdomiomis ir geromis pjesėmis.

Literatūroje dominavo Sir Arthur Conan Doyle su Šerioko Holmsu nuotykiiais, H. G. Wells su savo fantastiniais romanais, Abraham Stoker su Drakula.

1912 m. buvo prieinamas tik vienas muzikos būdas – gyva muzika. Norėdamas paklausti muzikos turėjai apsilankyti užkeigoje. Aišku, paprastai žmonės neidavo tiesiog klausytis muzikos – šokiai labai geras būdas praleisti laiką su draugais.

Kiekvienuose turtingesniuose namuose būtinai stovėdavo pianinas, todėl antrasis būdas išgirsti muziką – klausyti kaip groja tavo sesuo, duktė.

Nors kinas jau buvo prieinamas tais laikais, tačiau jis atrodė visai kitaip nei dabar. Daugelis filmų trukdavo vos 15 – 20 minučių, buvo nespalvoti, o šalia scenos sėdėdavo pianistas ir jį „įgarsindavo“ t.y. grodavo atitinkamą melodiją viso filmo metu.

Žmonės taip pat mėgo dviračius, kūrėsi dviračių klubai.

1912 m. pagrindinė susisiekimo priemonė buvo traukiniai, nors daugelis miestų turėjo tramvajus ir/arba autobusus. Automobiliai dar buvo labai reti, ir dažniausiai prabangos simbolis.

Pirmoji pigi kamera sukurta 1889 m. Vis daugiau ir daugiau žmonių jas pasiimdavo važiuodami atostogauti.

1912 m. nebuvo gimimo, mirties sertifikatų, visi įvykiai būdavo fiksuojami šeimos knygoje.

Moterys dažniausiai gimdydavo namuose prižiūrimos kitų namiškių ir, jeigu pavykdavo rasti, daktaro.

1912 m. liemenėle dar nebuvo standartinis moterų aprangos dalykas, o tik pradėjo skintis kelią link jų širdžių (ir apvalumų), tais laikais daugelis vis dar nešiojo nepatogius korsetus. Plaukų dažai pristatyti publikai tik 1907 m. ir dar nebuvo masiškai paplitę. Lūpdažis buvo išrastas tik 1930 m. Apskritai grožio industrija suklestėjo tik gausėjančių filmų dėka, tuo tarpu eilinės moterys jokių pagražinimų tais laikais praktiškai nenaudojo.

1897 m. išrastas plastilinas. Nors daugelis populiariausių vaikų žaislų buvo mediniai arba porcelianiniai.

Nuo 1906 m. Anglijoje neturtingi vaikai galėjo gauti nemokamus pietus mokyklose, o nuo 1909 m. buvo mokamos pirmos pensijos ir įstatymu nustatyta minima alga. (Tais laikais kaip ir dabar sunkiausiai dirbo ir mažiausias algas gaudavo siuvėjos)

Maistas tais laikais buvo brangus, maždaug 60% savo pajamų šeimos išleisdavo maistui (įdomu kiek išleidžia dabar?).

1900 m. vidutiniškai žmogus dirbo 54 valandas per savaitę. Daugelis vaikų (ypač iš neturtingų šeimų) pradėdavo dirbti ankstyvo amžiaus. Nebuvo jokių saugumo reikalavimų, todėl darbai kasyklose vykdavo labai pavojingomis sąlygomis.

Vidutinė gyvenimo trukmė Anglijoje/ JAV ~50 metų.

Progresas

1450 m. Johannes Gutenberg sukuria pirmąją modernią spausdinimo mašiną. 1798 m. Aloisas Senefelder išranda litografinį spausdinimo būdą. 1846 m. Richard March Hoe sukuria spausdintuvą įgalinantį spausdinti 20.000 puslapių per valandą iš abiejų pusių. 1868 m. sukuriama spausdinimo mašinėlė su qwerty klaviatūra. 1905 m. Ira Rubel išranda ofsetinę spaudą. 1938 m. Chester Carlson sukuria kopijavimo aparatą. Turbūt nepameluosiu sakydamas, kad spauda, laikraščiai per praėjusius šimtą metų nepasikeitė. Ar tai viskas ką gali pasiekti žmonija? Kas toliau spaudos mirtis?

Prieš šimtą metų spauda buvo vienintelis (neskaitant paskalų ir gandų) naujienų šaltinis, tačiau laikui bėgant jos reikšmė mažėjo. Dabar mes galime gauti naujienas realiu laiku, toje vietoje kur esame. Ir nors laikraščių tiražai mažėja, užsidaro vieni kiti silpnesni ir mažesni rinkos dalyviai, spauda vis dar laikosi pakankamai gerai. O senai pranašaujama jos mirties niekaip neateina. Ar po dar šimto metu vis dar galėsime skaityti popierinius laikraščius? Labai drąsu būtų sakyti taip ir vis tik neturime labai rimtų argumentų pasakyti ne.

1590 m. Zacharias Janssen sukuria pirmą mikroskopą. 1933 m. Ernst Ruska sukuria pirmą elektroninį mikroskopą galingesnį už optinį. 1985 m. Gerd Binnig ir Christoph Gerber sukuria pirmą atominį mikroskopą. Prieš šimtą metų žmonės galėjo tik spėlioti apie molekules ir atomus, dabar mes juos galime matyti ir tyrinėti. Ar galima eiti dar giliau?

1712 m. Thomas Newcomen sukuria pirmą garo variklį. 1828 m. Ányos Jedlik sukuria pirmą elektrinį automobilį. 1885 m. Karl Benz benzinu varoma automobilį. 1890 m. Rudolf Diesel sukuria dyzelinį variklį. 1908 m. Henry Ford pradeda gaminti Ford Model T – pirmąjį masinės gamybos, pakankamai pigų automobilį. 1939 m. pristatomas pirmas autonominis automobilis, kuriam nereikia vairuotojo.

Visi automobilių kūrimo principai buvo puikiausiai žinoti prieš šimtą metų. Tiesa, tuo metu dar daugelis automobilių buvo be stogo ir be priekinių žibintų, bet jie važiavo ir turėjo keturis (arba tris) ratus. Laikui bėgant tobulėjo technologijos, automobiliai darėsi greitesni ir saugesni, bet kokybinio šuolio taip ir neįvyko. Juk elektriniai automobiliai buvo žinomi jau anais laikais. Aišku, google investuoja dideles lėšas į autonominį automobilį ir, jeigu pagaliau jiems pavyks sukurti pakankamai kokybišką produktą, galbūt priartėsime prie kai kuriuose fantastiniuose kūriniuose vaizduojamų pasaulių.... Tačiau tai neatsako į klausimą, kodėl mes vis dar neturime asmeninių skraidyklių (kaip pvz. Star wars)?

1783 m. broliai Joseph-Michel Montgolfier ir Jacques-Étienne Montgolfier sukuria pirmąjį oro balioną. 1900 m. sukuriamas pirmasis Zepelinas. 1903 m. broliai Wilbur ir Orville Wright sukuria pirmą lėktuvą su varikliu. 1909 m. įkuriamos pirmos komercinės avialinijos Vokietijoje. 1912 m. Pirmasis šuolis parašiotu, pirmą kartą lėktuvas panaudotas karo tikslais, pirmasis skrydis iš Paryžiaus į Londoną be nusileidimų (truko tris valandas). 1933 m. pilotas Yuri Pobedonostsev savo lėktuvu aplenkė garsą. 1939 m. Igor Sikorsky sukuria pirmą sraigtasparnį. Kaip ir automobiliu atveju, prieš šimtą metų žmonės žinojo visus principus ir per laiką pagerėjo saugumas, greitis, tačiau vėl gi (neskaitant sraigtasparnių sukūrimo) nėra jokio kokybinio šuolio. Kodėl?

1800 m. Alessandro Volta sukuria pirmą batareiką. 1881 m. pirmoji elektrinė atidaryta Anglijoje. 1887 m. pastatyta pirmoji vėjo jėgainė. 1942 m. Enrico Fermi sukuria pirmą atominį reaktorių. 1956 m. pirmoji atominė elektrinė atidaroma Anglijoje. 1969 m. pirmoji saulės energijos elektrinė atidaroma Prancūzijoje.

Prieš šimtą metų žmonės galėjo naudotis elektra, tačiau priešingai nei daugelyje kitų sričių matome nors lėtus, tačiau akivaizdžius kokybinius šuolius – atominė elektrinė, saulės jėgainė. Šioje srityje matyti lėti žingsniai į priekį, todėl ateityje neabejotinai vėlgi turėtume sulaukti kažko naujo.

Vienintelis klausimas: ko laukti?

1827 m. Joseph Niepce padaro pirmą fotografiją. 1839 m. Henry William Fox Talbot išranda fotojuostelę. 1859 m. James Clerk Maxwell padaro pirmą spalvotą nuotrauką. 1889 m. George Eastman išleidžia pigią ir labai paprastą Kodak fotoaparata. 1990 m. vis labiau ir labiau populiarėjant skaitmeniniams fotoaparatams stipriai mažėja fotojuostelių ir senųjų fotoaparataų gamyba. 2007 m. Apple išleidžia iPhone, kurio kiekviena sekanti versija pasižymi vis geresne fotokamera. 2011 m. išleisto iPhone 4S kamera turi net 8 megapikselių skiriamąją galią. Ar tai reiškia, jog paprasti skaitmeniniai fotoaparatai visiškai išnyks ir liks tik brangi profesionalams skirta įranga? Ar kada nors sulauksime fotoaparato, kuris sugeba kurti 3D vaizdus? Ar turėsime asmenines filmavimo kameras galinčias nufilmuoti ir atkurti hologramas?

1840 m. Charles Wheatstone, William Cooke ir Samuel Morse sukuria telegrafą. 1840m. Alexander Bain išranda faksą. 1876 m. Alexander Graham Bell gauna telefono patentą. 1973 m. Martin Cooper sukuria pirmą mobilųjį telefoną. Vienas dalykas, kurio tikrai nenumatė fantastikos kūrėjai - tai telefono budelių išnykimas. Teoriškai jos dar stovi, tačiau niekas jomis nesinaudoja. Visi laidiniai

telefonai artimiausiu metu turėti atsidurti muziejuose. Jau dabar telefonas ne be telefonas, o daugiafunkcinis mažasis kompiuterio brolis. Be abejonės telefonų galimybės ir toliau didės, tačiau ar sulauksime kokio nors reikšmingo kokybinio šuolio ar vis tik telefonai jau pasiekė savo maksimumą?

1877 m. Thomas Edison sukuria fonografą. 1887 m. Emile Berliner pristatė gramofoną, prietaisą, kuris geriau atgamindavo garsus nei fonografas ir buvo pigesnis. 1935 m. sukuriamas juostinis magnetofonas. 1963 m. Phillips sukuria kompaktines kasetes. 1980 m. Akio Morita sukuria Sony Walkman pirmą kišeninį grotuvą. 1983 m. prasideda masinė CD prekyba. 2000 m. Napster pasiūlo lengvą būdą keistis dainomis. 2001 m. Apple pristato iPod. 2007 m. Apple išleidžia iPhone, muzikos grotuvų rinka ima nykti, kam reikalingas grotuvas, kai telefonas kuo puikiau susitvarko su šia užduotimi?

1920 m. John Logie Baird sukuria pirmą televizorių. 1928m. sukuriama elektriniai šaldytuvai. 1930 m. Peter Goldmark sukuriama pirmas spalvotas televizorius. 1950 m. Percy Spencer išranda mikrobangų krosnelę. Daugelio elektrinių prietaisų, be kurių jus negalite gyventi žmonės prieš šimtą metų neturėjo.

1947 m. John Bardeen, Walter Brattain, ir William Shockley išranda tranzistorių. 1951 m. sukuriama pirmasis komerciškai sėkmingas kompiuteris. 1962 m. Steve Russell sukuria pirmą kompiuterinį žaidimą. 1963 m. Douglas Engelbart sukuria kompiuterio pelę. 1967 m. IBM sukuria diskelį. 1971 m. Ted Hoff sukuria pirmą mikroprocesorių. 1973 m. sukuriama Ethernet. 1976 m. Steve Wozniak ir Steve Jobs sukuria Apple I – vieną iš pirmųjų asmeninių kompiuterių. IBM pristato pirmą lazerinį spausdintuvą. 1979 m. IBM sukuria PC. 1989 m. Tim Berners-Lee sukuria internetą. 1997 m. visos kompanijos susitaria dėl Wi-Fi standarto bevieliumi internetui. Kompiuteris bene didžiausias išradimas, kurio nebuvo prieš šimtą metų, labai stipriai pakeitęs visą žmoniją, per sąlyginiai trumpą laiką, palyginus su kitais dalykais, padaręs milžinišką evoliuciją. Neabejotinai jis ir toliau įtakos mūsų visų likimus. Tačiau šiai dienai vis dar neturime savarankiškai maštančio dirbtinio intelekto, todėl bent jau artimiausiu metu galime nebijoti jų sukilimo prieš žmoniją, kaip kad mėgsta gąsdinti filmų kūrėjai.

1931 m. vokiečių armija sukuria pirmąsias raketas. 1946m. pirmosios žemės nuotraukos iš kosmoso (100 km aukščio). 1957 m. Sovietų sąjunga paleidžia pirmą dirbtinį palydovą – Sputniką., pirmas šuo orbitoje. 1961 m. pirmas žmogus kosmose. 1969 m. Amerikiečiai pasivaikšto mėnulyje. Po to amerikiečiai buvo ten nuskridę dar kelis kartus, tačiau žmonių misijos baigėsi 1972 m. Kosmoso tyrinėjimas tuo nesibaigė. Robotai siuntinėjami visomis kryptimis, bet kada žmogaus koja vėl palies kitos planetos paviršių?

Apibendrinimas

Gyvenimas per šimtą metų pasikeitė labai stipriai. Iš laukinių ir nekontroliuojamų (nebuvo gimimo liudijimų) žmonės tapo labiau civilizuoti, o gal reiktų sakyti kontroliuojami? Dabar norit pirmąsias reikia gauti pažymą už kurią dar privalai sumokėti bankui.

Aš nemanau, kad prieš šimtą metų gyvenusį žmogų perkėlus į šiuos laikus jis sugebėtų prisitaikyti ir išgyventi civilizacijos centre – didmiestyje ir neišvengiamai ieškotų ramybės kaime, kur progresas taip stipriai nebado akių. Kita vertus aš nemanau, jog šiuolaikinį žmogų perkėlus atgal į praeitį, prieš šimtą metų, jis sugebėtų išgyventi: nebūtų jokių įprastų prietaisų, be kurių jis dabar nieko nesugeba padaryti.

Nors prieš šimtą metų jau buvo prieinama elektra, tačiau paprastiesiems žmonėms jina atrodo labiau kaip magija, nei normalus dalykas. Tuo metu pratiškai visi mūsų naudojami elektriniai prietaisai žengė savo pirmuosius žingsnius. Ir greičiausiai žmonės nejautė, bet stovėjo ant kokybinio gyvenimo virsmo slenksčio. Prietaisai, kurių neturėjo turtingiausi tų laikų žmonės, šiandien nėra laikomi prabangos dalykais.

Ir nors progresas įvyko tikrai didelis, tačiau ne toks didelis kaip kad tikisi fantastikos kūrėjai. Akivaizdų kokybinį šuolį mes matome tik mikroskopų (nuo optinio prie elektrinio) ir elektros gavybos (nuo malūnų tapusių vėjo jėgainėmis iki atominių elektrinių) srityse. Kitos sritys kaip automobiliai, lėktuvai ir t.t. nužygiavo lėtos evoliucijos keliu.

Vienas dalykas, ką sunku buvo įsivaizduoti prieš šimtą metų gyvenusiam žmogui – kompiuteris. Atsirado vos daugiau nei prieš penkiasdešimt metų ir nuo užimančio visą pastatą tapo telpančių į kišenę. Jokioje kitoje srityje nematome tokios sparčios evoliucijos. Jeigu taip būtų vystęsi automobiliai, kokiomis transporto priemonėmis mes važinėtume (skraidytume?)? Kodėl taip neatsitiko jokioje kitoje srityje išskyrus kompiuterius? Greičiausiai, žiūrėdami tik į datas ir sausus faktus, atsakyti mes negalėsime. Reiktų pažvelgti giliau į žmones, jų aplinką, nuotaikas, lūkesčius. O baigti norėčiau liūdna gaida – manau, kad ir po šimto metų neturėsime asmeninių skraidyklių - automobilių.

Exuss

Su tais atradimų datomis tai yra savotiška spekuliacija, va, atrado lempuotę, skalbimo mašiną ir daugybę kitų super dalykų! O kur ŠIANDIEN atradimai? Atrodo, kad nustojo žmonės kurti sensacijas. Ogi šiandienos atradimai bus plačiai naudojami po 10 - 20 metų ar dar po ilgesnio laiko. Pvz., kelis kartus jau pavyko teleportuoti (kaip filme Star Trek) fotonus. Žmogų sveiką ir gyvą teleportuoti galbūt pavyks po 500 metų, bet į istoriją įeis data, kad pirmoji teleportacija buvo atlikta gūdžiais 2004-aisiais.

Sraigtasparnis yra puiki skraidanti transporto priemonė, tik gal nelabai tinkama važiavimui ir parkavimui prekybos centruose. Tai, kad sraigtasparniai yra nėra paplitę taip, kaip automobiliai, dar nereiškia, kad neturime skraidančių transporto priemonių, kuriomis galėtų naudotis privatūs asmenys.

Esminiam technologiniui šuoliui trūksta naujo energijos šaltinio, nes naftos produktai jau atgyveno. O elektros didžiausias minusas yra jos mažas talpumas, t.y. neturime mob. telefonų veikiančių bent jau metus be pakrovimo. Elektromobilio didžiausia problema irgi baterijose, nes, arba netoli važiuos, arba gerokai padidės svoris prikrovus daugiau baterijų (o kuo didesnis svoris, tuo daugiau energijos eikvojama, kad jis judėtų).

Tai gal reiktų žiūrėti ne į tai, kaip seniai buvo kažkas atrasta, o į tai, kada tas atradimas tapo funkcionalus ir naudojamas ne vien tik kaip eksperimentas. Juk asmeninis kompiuteris pakeitė visuomenę, o ne tas po WW2 dviejų aukštų lempinis agregatas, naudojamas kariniams skaičiavimams ir moksliniams tyrimams. Yra ir dabar po du aukštus užimančių super kompiuterių, kuriuos naudoja žaisti šahmatais prieš didmeistrius, dalelių judėjimams arba branduolinėms reakcijoms skaičiuoti, tačiau ar tie super galingi kompiuteriai turi kokią pastebimą įtaką bendrai žmonijos gyvenimo kokybei ar technologiniam šuoliui? Net jeigu superkompiuterio skaičiavimais bus išrastas naujos kartos raketinis variklis, kas skristi toliau nei Mėnulis ar Marsas, tai esminis pasiekimas bus tik tada, kai bus realiai kolonizuojamos kitos planetos. Juk, nuo to, kad žmogus išsilaipino Mėnulyje, kol kas realiai niekas nepasikeitė išskyrus pasididžiavimo faktą žmonijos ar konkrečios šalies (juk politika visur) pasiekimais.

Skara Brėjus

Skara Brea – yra geriausiai išsilaikęs neolito laikų kaimas Orknio salyne vos 10 km nuo Škotijos. Labai dažnai jis vadinamas Šiaurės Pompėja, čia viskas taip gerai išsilaikę, jog atrodo, kad šią vietą

gyventojai paliko vos prieš keletą dienų. Šiai dienai kaimelį sudaro aštuoni pastatai sujungti siaurais koridoriais.

Tai nėra tipiška neolito laikų gyvenvietė. Dėl medžio trūkumo beveik viskas buvo gaminama iš akmens. Manoma, kad neolito amžiuje gyventojai buvo klajokiai ir panašios gyvenvietės Anglijoje ėmė kurtis tikrai Bronzos amžiuje.

Atradimas

1850 metais siaubinga audra praūžė Škotijoje. Skaill įlankoje audra nulupo daugybę žemių nuo kalvos vadinamos „Skerrabra“. Audrai nurimus vietiniai gyventojai rado namų be stogų sienas. Vietinis žemvaldys William Watt pradėjo mėgėjiškus kasinėjimus, atidengęs keturis namus jis darbus nutraukė. 1913 metais grupė žmonių su kastuvais užplūdo šią vietą ir išsinešė nežinomą skaičių artefaktų. 1924 metais atūžusi dar viena audra nugriovė vieno namo sieną, todėl buvo nuspręsta imtis rimtų saugojimo ir tyrinėjimo priemonių. Darbai buvo patikėti Ediburgo profesoriui Vere Gordon

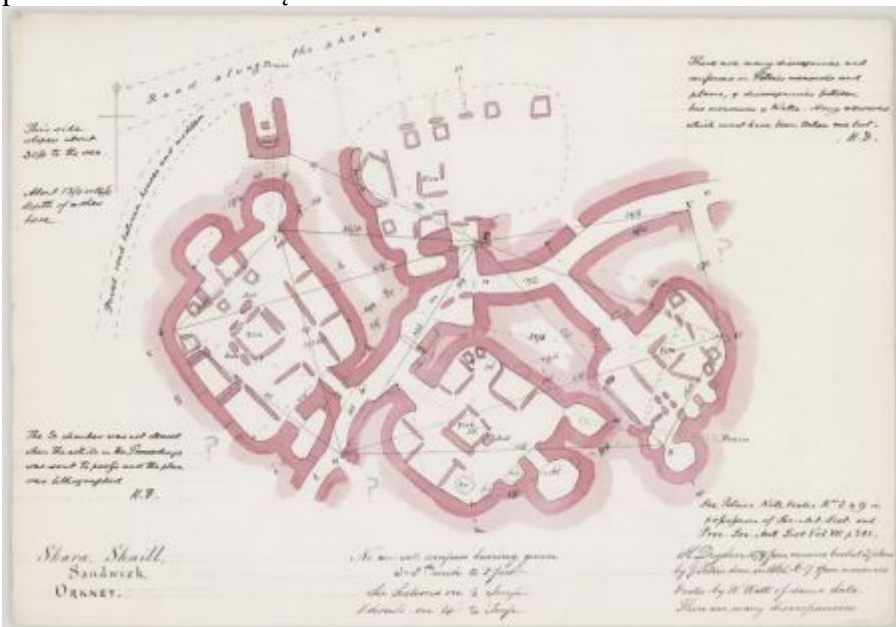
Childe.

Namai

Namai vidutiniškai 40 kvadratinių metrų pločio su didžiuoju kvadratu viduryje, kuriame greičiausiai kūrenosi ugnis.

Atsižvelgiant į namų skaičių, bet kuriuo laikotarpiu šiame kaime gyveno nedaugiau nei penkiasdešimt žmonių.

Nėra aišku, ką žmonės naudojo kaip kurą židiniui. Gordon Childe buvo įsitikinęs, jog vietiniai naudojo durpes, tačiau atlikus detalesnius tyrimus paaiškėjo, jog durpės kaip kuras pradėtas naudoti gerokai vėliau, jau po kaimo žlugimo. Kiti įmanomi kuro šaltiniai: į krantą išmesti medžiai, džiovintas gyvulių mėšlas, nors labiausiai tikėtinas - džiovinti dumbliai.

Pastatuose gausu akmeninių baldų: drabužinės, spintos, kėdės, lovos. Kiekvienas namas turi nedideles angas, kurios greičiausiai anksčiau turėjo uždaromas duris. Kaime

egzistavo sudėtinga drenažo sistema, kuri leido kiekviename name turėti, kaip tyrinėtojai spėja, primityvų tualetą.

Drabužinė stovi tiesiai priešais duris.

Iš šonu yra dvi lovos.

Didesnioji kairėje pusėje ir mažesnioji – dešinėje. Lloyd Laing atkreipė dėmesį, jog toks baldų išdėstymas būdingas Herbidų kultūrai gyvavusiai iki XX a. pradžios, kur didesnė lova buvo skirta vyrui, o mažesnė – žmonai.

Aštuntasis namas neturi kitiems būdingų baldų, tačiau yra padalintas tarsi į mažas kabinas.

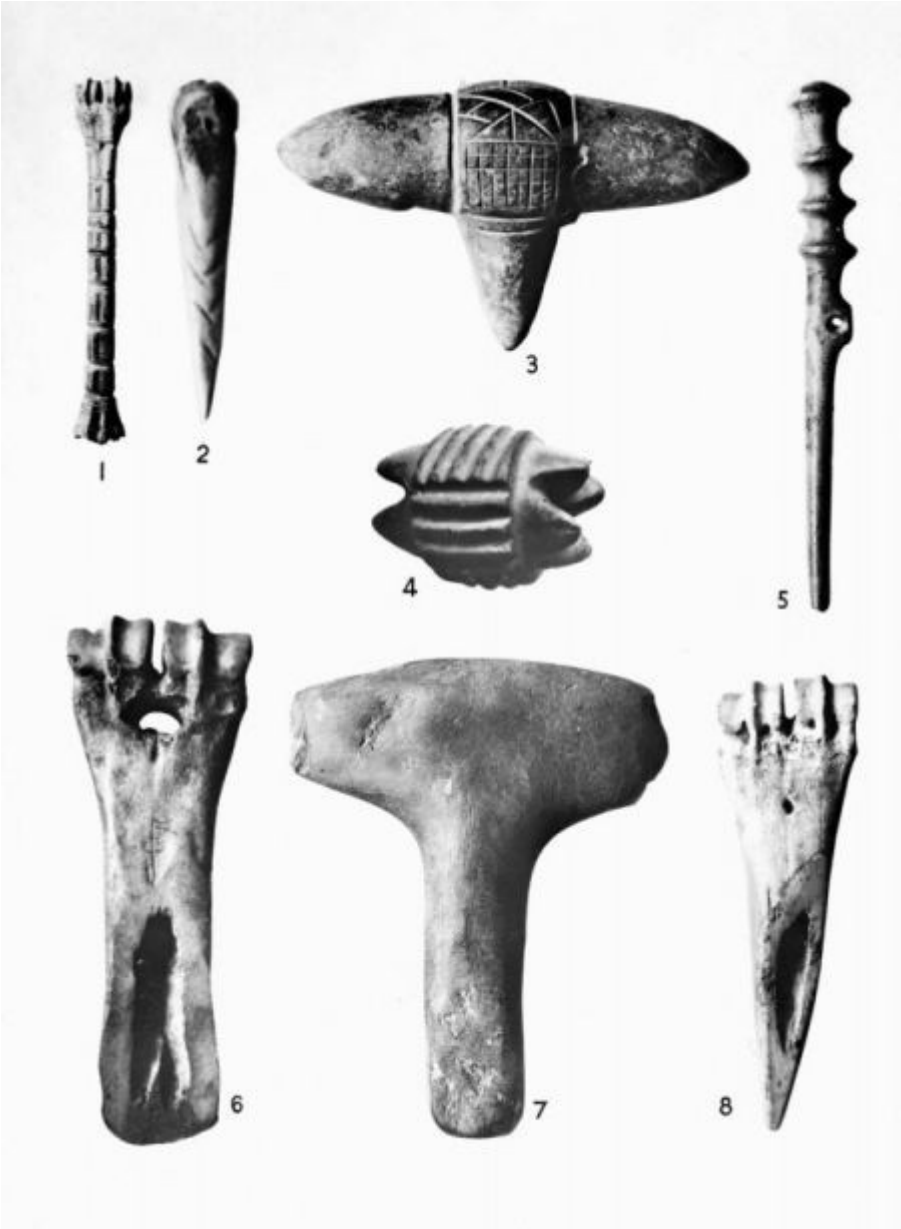
Manoma, jog tai galėjo būti įvairių akmenų ar kaulo įrankių dirbtuvės.

Šio kaimo gyventojai greičiausiai buvo ūkininkai laikantys karves ir avis, galbūt ožkas ir kiaules, tačiau neretai praplėsdavo savo mitybos racioną ir žuvies patiekalais.

Artefaktai

Vietoje rasta labai daug įvairių artefaktų. Vieni iš jų galėtų būti darbo, medžioklės įrankiai: plaktukai, iečių antgaliai, kiti – papuošalai: karoliai, sagės.

Šiame kaime taip pat aptiktos pirmosios Europoje žmonių blusos.

Tyrimai rodo, kad žmonės šiame kaime gyveno maždaug 600 metų. Kaimas buvo įkurtas maždaug 3200 metais prieš mūsų erą. Yra prikurta daug įvairių teorijų, kodėl staiga gyventojai išsikraustė viską palikę, bet vienos atrodo neįtikėtinos, o kitos tiesiog nepatvirtintos. Turbūt gyventojų išsikraustymas liks paslaptimi visam laikui.

Apie Skara Brėjų sužinojau iš Bill Bryson knygos Namie: trumpa privataus gyvenimo istorija.

Bulvių istorija

Cepelinai, kūgelis, vėdarai, jeigu esate tikras lietuvis, tai žinote kas tarp šių patiekalų yra bendro. Juos visus galima vadinti nacionaliniais lietuvių patiekalais, jie visi taip pat yra iš bulvių. Bulvės tikrai nusipelnė nacionalinio augalo statuso. Tačiau ar dažnai susimąstote, jog bulvės yra kilę ne iš Lietuvos ir net ne iš Europos?

Bulvės užkariauja Europą

Manoma, jog pirmasis bulves parsivežė ispanų užkariautojas Francisco Pizarro 1532 metais. Pirmąjį mokslinį aprašymą padarė Gaspard Bauhin 1596 metais. Tačiau bulvės europiečių ypatingai nesužavėjo.

1744 metais, kai Prūsiją užpuolė badas, karalius Frederick Didysis įsakė valstiečiams valgyti bulves.

Bulvėms užkariauti Prancūziją padėjo Antoine-Augustin Parmentier. Septinių metų kare jis tarnavo kariuomenėje ir buvo paimtas į prūsų nelaisvę – net penkis kartus. Kalėjime jis valgyti gaudavo ne daug, bet bulvių dieta padėjo jam palaikyti gerą sveikatą. Pasibaigus karui Parmentier nusprendė paskirti savo gyvenimą bulvių vartojimo skatinimui. Tai buvo pats geriausias laikas tokiam darbui. Po karūnacijos 1775 metais Liudvikas XVI pakėlė grūdų mokesčius. To pasekoje šoktelėjo duonos kainos ir kilo tai kas dabar vadinama Miltų maištu: įvairūs neramumai Prancūzijos miestuose. Tuo tarpu Parmentier skelbė, kad nereiktų kovoti dėl duonos, jeigu žmonės pamėgintų valgyti bulves. Jis taip pat nusprendė atlikti dar vieną triuką: įtikino karališkąją šeimą savo drabužius bei šukuosenas puošti bulvių žiedais bei paprašė leidimo apsodinti 40 hektarų žemės netoli Paryžiaus bulvėmis žinodamas, kad alkani žmonės jas išvogs.

Iki XVIII amžiaus pabaigos bulvės paplito visoje Europoje. Manoma, jog tik 40% airių valgė kitą maistą nei bulves, tuo tarpu Nyderlanduose, Prūsijoje, Belgijoje, Lenkijoje šis skaičius svyravo tarp 10% ir 30%.

Šiuo metu yra suskaičiuojama daugiau nei penki tūkstančiai bulvių rūšių.

Iš kur kilo bulvės?

Andai - ilgiausia pasaulyje kalnų grandinė, besidriekianti palei visą vakarinę Pietų Amerikos pakrantę. Jos ilgis - apie 7500 km, plotis – iki 600 km, vidutinis aukštis – apie 4000 m. Aktyvus ugnikalniai išsibarstę per visą jo ilgį sukelia žemės drebėjimus, nuošliaužas, potvynius. Net kai žemė yra seismiškai rami, klimatas pasirengęs iškrėsti siurprizų. Oras per kelias valandas nuo dvidešimties laipsnių šilumos gali nukristi žemiau nulio.

Kalnuose gyvena daugybė nuolat tarpusavyje kariaujančių indėnų tautų: kečujai, aimarai, muiskai, močikai, čimu, činčai, čankai, huankai, diagitai, araukanai ir kitų. Tačiau jas visas vienijo vienas dalykas – jie valgė įvairias bulvių rūšis. O receptų su bulvėmis buvo tikrai nemažiau nei dabar.

Indėnai jas virė, kepė, džiovino, šaldė įvairiais būdais.

Sunku patikėti, jog būtent tokia nedėkinga aplinka yra bulvių gimtinė.

Bulvės – ne gamtos dovana

Kai kalbame apie įvairius augalus tarkim obuolius ar braškes, tai sakome, jog jie laisvai augo gamtoje, pirmą kartą žmogus paragavo, jam patiko ir jis tuos augalus sukultūrino. Tačiau taip negalima sakyti apie bulves.

Laukinėse bulvėse gausu solatino ir tomatino – toksiškų junginių, kurie manoma turėtų augalus ginti nuo grybelių, bakterijų ir galbūt žmonių. Virimas dažnai panaikina tokius nuodus, tačiau net verdant virš 170 Celsijaus temperatūros, bulvėse tie toksiniai junginiai yra panaikinami tik iš dalies. Bulvės niekaip natūraliai negalėjo iš toksiškų tapti tinkamomis žmonėms. kažkas turėjo imtis sudėtingo darbo ir išvesti tinkamas valgymai rūšis. Vien tik pradėjus galvoti apie tai - rauna stogą. Kodėl žmonės nusprendė, jog bulvės bus tinkamos valgyti ir verta apskritai su jomis prasidėti? Kaip jie suprato, jog sumažino toksinų skaičių iki tinkamų valgyti? (Jeigu būtų ragavę, būtų apsinuodiję.) Kiek laiko naujos bulvių rūšies išvedimas užtruko? Bulvės buvo žinomos maždaug 5000 metų prieš mūsų amžių. Tais laikais žmonės tikrai neturėjo tokių modernių priemonių eksperimentams, kokias turime mes dabar.

Kalnuose gyvenantys lamų giminaičiai laižydavo molį prieš užkasdami nuodingo augalo. Toksinai apspinta molio daleles ir pasišalina iš organizmo nepažeisdami gyvūno skrandžio. Spėjama, jog tai pastebėję vietiniai ėmė sodinti bulves specialiuose „vazonuose“ pagamintuose iš molio ir vandens. Tačiau kodėl žmonės būtų to ėmęsi? Galiu sugalvoti tik vieną priežastį – aplinkui nebuvo jokių kitų augalų tinkamų maistui (kuo aš netikiu). Ir vis tik bulvės buvo gana neišrankios vietai ir gana gerai užderėdavo lyginant su kitais maistui vartojamais augalais.

Greičiausiai tikroji bulvių kilmės istorija taip ir liks paslapyje, tačiau tai puikiai atskleidžia kokiam neįtikėtiname, pilname atsitiktinumu pasaulyje mes gyvename. Kaip atrodytų pasaulis be bulvių? Gerokai kitaip.

Apie bulves sužinojau iš Bill Bryson knygos Namie: trumpa privataus gyvenimo istorija.

Arbata ir kava

Šiandien norėčiau papasakoti dviejų gėrimų istorijas – tai arbatos ir kavos. Priklausomai nuo šalies, vienoje populiariausias vienas gėrimas, kitoje – kitas. Aišku, arbata neabejotinai yra populiariausias gėrimas pasaulyje (po vandens), kai kuriuose rytų šalyse arbatžolėmis net gi šeriami arklai ir karvės (įdomu ar tai įtakoja pieno skonį?). Tačiau Europoje šie gėrimai yra praktiškai lygiaverčiai varžovai, dar įdomiau, jog jie atsirado čia praktiškai tuo pat metu.

Arbata

Tikrieji gurmanai, turbūt norėtų daugiau nei vieno žodžio šiam gėrimui apibūdinti. Vieno žodžio arbatai iš Kinijos ar Indijos arbatmedžių, kito įvairių žolelių pavyzdžiui: liepžiedžių ar ramunėlių arbatai, trečio uogienei atskiestai vandenių ir t.t.

Tiesa, anglų kalboje žolelių arbata galima vadinti Tisane.

Arbatos istorija

Remiantis legendomis kinai arbatą gėrė jau prieš penkis tūkstančius metų, savaime suprantama, jokių rašytinių ar daiktinių įrodymų iš tų laikų nėra išlikę.

758-760 metais poetas Lu Ju parašė pirmąją arbatos klasika tapusią knygą „Cha Jing“. Knyga tvirtina, jog arbatos gėrimas buvo plačiai paplitęs, joje aiškinama kaip auginti ir prižiūrėti arbatmedžius, kaip apdoroti arbatos lapus ir paruošti arbatą, kaip nustatyti arbatos kokybę.

801 metais budistas Saicho po dvasinių studijų Kinijoje grįžo į Japoniją ir pasėjo arbatos sėklas vienuolyne. 815 metais pirmuoju arbatos derliumi buvo pavaišintas Japonijos imperatoriui Saga. Imperatorius susižavėjęs gėrimu liepė užveisti jo sodus netoli sostinės.

1517 metais portugalai pasiekė Pietų Kinijos Kantoną. 1543 metais - Japoniją.

1557 metais kinai suteikė Makao prekybos monopolį portugalams. Buvo prekiaujama įvairiais daiktais tarp kurių pasitaikė ir arbatos.

1600 metais Anglijoje įkurta „English East India Company“ – Anglijos Rytų Indijos bendrovė. Karalienė Elžbieta I gruodžio 31 dieną jai suteikė mokesčių lengvatų ir privilegijų.

1602 metais sekdami anglų pavyzdžiu, olandai įkūrė „Verenigde Oostindische Compagnie“ – Olandų Rytų Indijos bendrovę - ir palaiapsniui įsitvirtino Indijos subkontinente.

1610 metais olandai pirmieji laivais pradėjo vežti arbatą į Europą. Iš Japonijos per Javą VOC laivai, pristatydavo žalią arbatą į Amsterdamą.

1618 metais Kinijos didikai atsiuntė carui Michailui Fiodorovičiui Romanovui dovanų keletą brangių arbatos dėžių, kurias karavanai sausumos keliais į Rusiją atvežė per Mongoliją ir Sibirą. Po 1689 metų prekybos sutarties tarp Rusijos ir Kinijos pasirašymo arbata tapo paklausia preke, bet plačiai vartojama ji tapo tik prabėgus dviem šimtams metų. Kelionė tęsdavosi nuo šešiolikos iki aštuoniolikos mėnesių. 1904 metais pastačius Transsibiro geležinkelį kelionės laikas sutrumpėjo iki vienos savaitės.

1637 metais arbatos įsigyti buvo galima tik vaistinėse, nes arbata buvo geriama kaip vaistas. Be to arbata buvo labai brangi, todėl ją įpirkti galėjo tik aristokratai.

1657 metais pirmą kartą Tomo Džerevejaus kavinėje (Thomas Garraway's „Coffee House“) buvo patiekta arbata, sužavėjusi anglus ir įžiebusi jų širdyse aistrą.

1662 metais Čarlzas II-asis vedė Portugalijos princesę Kateriną iš Braganzos. Naujoji karalienė buvo aistringa arbatos gerbėja. Karališkojo dvaro rūmuose ji pradėjo rengti arbatėles ir tuo pačiu uždraudė vartoti alkoholį.

XVII a. pabaiga. Visose didžiųjų Europos miestų bakalėjos krautuvėse jau imta prekiauti arbata. Vis dažniau ji buvo geriamą ne tik kaip vaistas, bet ir tam, kad suteiktų žvalumo.

1773 metais įvyko Bostono arbatėle vadinamas JAV kolonijų protestas, prieš Didžiosios Britanijos sprendimą leisti Anglijos Rytų Indijos bendrovei vežti arbatą be muitų. Organizacijos „Laisvės sūnūs“ narių grupė įsiveržė į britų laivus Bostono uoste ir išmetė į jūrą arbatžolių krovinį. Šis konfliktas vėliau nuvedė prie Nepriklausomybės deklaracijos paskelbimo.

1835 metais pirmą kartą buvo užauginta arbata už Kinijos ir Japonijos ribų. Ji buvo atplukdyta į Amsterdamą iš Olandijai priklausančios Javos kolonijos, į kurią 1684 metais vokiečių botanikas, gydytojas Andrėjus Klejeris (Andreas Cleyer) atvežė arbatos sėklų. Tada jis sėkmingai išaugino keletą arbatkrūmių, bet pirmieji rimti bandymai Javoje auginti arbatą pradėti tik 1826 metais.

1867 metais Ceilono salos kavos plantacijas užpuolė „kavos rūdimis“ vadinamas grybas (Hemeleia vastatrix) praktiškai viską sunaikindamas. Vietoj kavos nusprenta auginti arbatą.

1907 metais JAV prekybininkas Tomas Sulivanas sugalvojo klientams išsiųsti arbatos pavyzdžius, sudėjęs po žiupsnelį arbatžolių į šilkinis maišelius. Žmonės nesuprato ir į puodelius dėjo po visą arbatos maišelį. Tačiau šio būdo patogumas dėmesio susilaukė tik 1953 metais, kai prasidėjo masinė tokių arbatų gamyba. Pradžioje šilkinis pakeitė marlės maišeliais, vėliau pradėta fasuoti į popierinius.

Arbatos medis

Yra dvi pagrindinės arbatmedžio rūšys: kiniškas ir indiškas.

Kiniškas arbatmedis – tai 3 - 4 m aukščio krūmas apvaliais ar pailgais, tamsiai žaliais lapais, baltais ar rausvais žiedais, jų vaisiai – mažutės briaunotos dėžutės.

Indiškas arbatmedis yra 15 - 20 m aukščio medis, dideliais ovalo formos, šviesiai žalios spalvos lapais, jų vaisiai – tribriaunės dėžutės.

Visos pagrindinės arbatos rūšys gaunamos skinant lapus nuo šių medžių. Skirtingos rūšys gaunasi skirtingai apdorojant lapus bei skinant juos skirtingais laikotarpiais.

Arbatos rūšys

Juodoji – populiariausia arbata pasaulyje. Gamyboje yra keturi svarbiausi žingsniai: vytinimas, vyniojimas, oksidavimas ir džiovinimas. Pirmiausiai lapai yra džiovinami kelias valandas, kol jie tampa pakankamai silpni, kad būtų suvyniojami be įtrūkimų. Taip jie įgauna savo formą. Vyniojant jie taip pat šiek tiek aptrinami, kad galėtų oksiduotis, tuomet patalpinami į vėsią vietą. Pasibaigus oksidacijos procesui lapai yra kaitinami aukštoje temperatūroje.

Juodojoje arbatoje daugiau kofeino nei žalioje ar baltoje, tačiau jo vis tiek yra mažiau nei puodelyje kavos (maždaug 65% kavos puodelio).

Juodosios arbatos kokybę nustato griežti tarptautiniai standartai, plačiau apie juos skaitykite čia ir čia.

Žalioji – yra išdžiovinama ir suvyniojama, tačiau priešingai nei juoda – visiškai neoksiduota. Turi viso labo 30% kavos puodelio kofeino.

Baltoji – yra gamina iš baltų pumpurų, kurie daugiausiai džiovinti saulėje ir šiek tiek garinti. Baltoji arbata yra gaunama mažais kiekiais ir reikalauja labai daug rankų darbo, todėl yra brangiausia.

Ulongas (Oolong) – arbata praeina perpus mažesnį oksidacijos laiką nei juodos arbatos atveju, tai tarsi tarpinis variantas tarp žalios ir juodos.

Pu-erh – ši arbata gali būti tiek oksiduota, tiek ne. Pagrindinė idėja – arbatos sendinimas, kuo senesnė tuo laikoma geresnė.

Raudonoji (Rooibos) – yra gaminama ne iš arbatmedžio, bet iš Pietų Afrikos krūmo *Aspalathus linearis*. Ši arbata visiškai neturi kofeino. Pagal gamybos būdą gali būti dviejų rūšių. Pirmasis būdas artimas kinų juodos arbatos apdoravimo procesui, antrasis – žalias.

Matė – dar viena arbata ne iš arbatmedžio, ji gamina iš Pietų Amerikos medžio *Ilex paraguariensis*. Tai 15 metrų medis su maždaug 7cm dydžio lapeliais. Lapeliai nuskinami, tuomet džiovunami ir smulkinami, šis procesas kartojamas kelis kartus. Arbatoje gausu kofeino.

Mišiniai

Turbūt nuėję į parduotuvę ne kartą matėte tokius užrašus kaip „Earl Grey“ arba „English breakfast“ tačiau niekada nesusimąstėte ką tai reiškia.

Earl Grey – tai juodoji arbata pagardinta bergemotų apelsinų sultimis bei citrinių vaisių (žievelių?) gabaliukais.

English breakfast – tai stiprių juodų arbatų iš Asamo, Ceilono ir Kenijos mišinys.

Jasmine – tai dažniausiai žalioji arbata praturtinta jazminų žiedų aromatu, tačiau gali būti ir kitoks mišinys.

Kava

Kavos istorija nėra tokia įspūdinga, o gal reiktų sakyti labai mįslinga. Iki pasirodimo Europoje, kavos istorija yra daugiau legendos nei faktai ir tik vėliau jau galima atsekti jos plitimą po pasaulį.

Kavos istorija

Yra daugybė legendų apie kavos atradimą. Jinai kilusi iš dabartinės Etiopijos. Vietiniai apie šį augalą turbūt žinojo nuo seno. Medžiotojai bei kariai jo vaisius voliodavo gyvulių riebaluose ir prireikus energijos antplūdžio juos suvalgydavo. Kavamedžio lapai buvo džiovunami ir iš jų verdama arbata. Kavamedžio uogų gėrimą vartojo ir vienuoliai norėdami išlikti budrūs ilgą pamaldų metu.

Maždaug apie 1000 mūsų eros metus arabų prekeiviai parsivežė kavamedžio vaisius į savo gimtąją šalį. Čia juos imė auginti ir vartoti.

1453 metais Osmanų imperijos turkai atvežė pirmąją kavą į Konstantinopolį. Čia taip pat jie atidarė pirmą pasaulyje kavos parduotuvę pavadintą Kiva Han.

Tiesa, kartu jie padarė ir vieną labai gudrų ėjimą. Jeigu tiesiog būtų transportavę kavamedžio vaisius, tai bet kas juos galėtų pasisodinti ir po kurio laiko turėti savo derlių. Norėdami išlaikyti monopolį turkai prieš gabendami pupeles truputi pakaitindavo vandens garuose. Greičiausiai taip ir buvo išrastas gėrimas, kurį mes dabar vadiname kava.

Toliau kava plito kartu su islamo plėtra.

1615 metais kava pirmą kartą atkeliauvo į Veneciją. Popiežius Klemensas VIII ir jo aplinka iš pradžių norėjo uždrausti šį pagonių gėrimą, tačiau paragavus, jam taip stipriai patiko, kad vietoj uždraudimo, jis pašventino kavą.

1653 metais atsiradė pirmieji kavos namai Anglijoje.

1683 metais sumušti prie Vienos turkai traukdami paliko maišus kavos pupelių, kurie atitenko lenkų kareiviui Franciszek Jerzy Kulczycki. Jis atidarė pirmuosius kavos namus Vienoje. Kulczycki pradėdė filtruoti kavą, barstė ją cukrumi, maišė su pienu.

1690 metais olandų kontrabandininkai iš arabų pavogė kavamedį ir pradėjo juos veisti Ceilone bei Javoje.

1717 metais olandai padarė, kai ką neįtikėtinai kvailo. Padovanojo vieną kavamedį Liudvikui XIV, kuris buvo pasodintas Paryžiaus botanikos sode.

Jūreivis Gabriel Mathieu de Clieu turėjo keliauti į Martiniką ir galvodamas, jog ją galima paversti antrąja Java karaliaus paprašė padovanoti kavamedžio šakelę, tačiau karalius atsisakė. Tuomet Clieu naktį įsilaužė į Botanikos sodo šiltnamį ir pavogė vieną sodinuką. Kelionė buvo labai pavojinga,

laivas puolė piratai, mažėjant vandens atsargoms imta normuoti vandenį žmonėms, todėl Clieu savo vandens dalį turėjo dalintis per pusę su augalu. Manoma, jog būtent tas daigas yra protėvis visų Lotynų Amerikoje augančių kavamedžių.

1727 metais Brazilija pastebėjusi didžiulį pelną prekyboje kava irgi užsimanė atsiriški dalį to pyrago. Pulkininkas leitenantas Francisco de Melo Palheta buvo nusiųstas į Prancūzų Gvinėją su prašymu gauti sodinuką. Gubernatoriui atsisakius suteikti, pulkininkas suviliojo gubernatoriaus žmoną, kuri kaip atsisveikinimo dovana įteikė puokštę padarytą iš kavamedžio šakelių.

1773 metais Bostono arbatėlės protesto metu, amerikiečiai buvo raginami gerti kavą šitaip išreiškiant patriotizmą.

1822 metais Prancūzijoje buvo sukurtas pirmasis espreso kavos aparatas. 1933 metais Dr. Ernest Illy sukonstravo pirmąjį automatinį espreso kavos aparatą, tačiau šiuolaikinis kavos aparatas buvo sukurtas tik 1946 metais italo Achilles Gaggia.

1901 metais chemikas Satori Kato pirmą kartą sukūrė tirpią kavą, tačiau tinkamą masiniai prekybai sukūrė kitas chemikas George Constant Washington 1906 metais.

1908 metais Melitta Bentz su vyru pradėjo prekiauti kavos filtrais ir filtro popieriumi.

Istorijoje buvo daugybė bandymų uždrausti kavos namus, nes tokiuose vietose dažnai rinkdavosi politiniai aktyvistai nepatenkinti esama valdžia. Tačiau visi bandymai vėliau ar anksčiau žlugdavo sukėlę didelį visų piliečių nepasitenkinimą.

Kavamedis

Yra daugybė kavamedžio atmainų, tačiau didžiąją dalį rinkos užima dvi.

Arabica (Arabinis kavamedis) – tai visžalis krūmas išaugantis iki 5 metrų aukščio. Augalas dažniausiai neperneša tropikų karščio, esančio žemiau 1200–1500 m. Geriausia temperatūra augalui yra tarp 15 ir 24 laipsnių. Vaisius – tamsiai raudonos uogos turinčios po dvi pilkas pupeles. Vienoje kavos pupelėje yra 1.5% kofeino.

Robusta (Didysis kavamedis) – tai krūmas išaugantis iki 10 metrų aukščio. Paprastai auga žemumose, aukštyje iki 600 metrų virš jūros lygio. Pupelės apvalinos, spalva nuo šviesiai rudos iki pilkšvai žalios. Vienoje kavos pupelėje yra 2.7% kofeino.

Kavos robustos pupelėse yra dukart daugiau kofeino bei didesnio rūgštingumo, nei arabikoje, todėl kava gaunasi šiek tiek aštroko skonio.

Ką žmonės gėrė prieš arbatą ir kavą?

Tai turbūt pats įdomiausias klausimas visiems, deja, į jį atsakyti vienareikšmiškai neįmanoma. Populiariausio gėrimo tradicijos priklauso nuo amžiaus ir vietos, be to, jos neišvengiamai keitėsi. Pats pirmas žmonėms žinomas gėrimas - be abejonės – vanduo. Tačiau, dėl bakterijų sukeltų ligų, užterštumo, ypač viduramžių miestuose, vandenį gerti buvo pavojinga.

Pieną žmonės pradėjo vartoti maždaug 9000 metų prieš mūsų erą, kartu su pirmais prijaukintais gyvuliais, tačiau pasterizacija išrasta tik 1863 metais. Didžiąją istorijos dalį pienas laikomas gėrimu skirtu vaikams, seniams ir ligoniams.

Seniausi įrodymai, jog žmonės vartojo vyną rasti dabartinėje Gruzijos teritorijoje maždaug 7000 prieš mūsų erą, tuo tarpu Irane ir Armėnijoje maždaug prieš 4000 metų. Vyno gamybos scenos yra iškaltos Egipto piramidėse. Graikai turėjo vyno dievą – Dionizą. Viduramžių Europoje, pietinėje jos dalyje, kur gausu vynuogynų, vynas buvo visų klasių gėrimas, tuo tarpu šiaurinėje dalyje, dėl brangių transportavimo kainų - tik kilmingųjų.

Seniausi įrodymai, jog žmonės gėrė alų yra randami Senovės Egipte ir Mesopotanijoje maždaug 5000 metų prieš mūsų erą. Manoma, jog senovės egiptiečiai išmokė graikus virti alų, tačiau jis neatliko didelio vaidmens pastarųjų gyvenime. Alus suklestėjo kartu su krikščionyste, daugelis vienuolynų turėjo savo alaus varyklas, tai buvo dalis vienuolių siekio suteikti maisto ir gėrimų įvairiems keliautojams.

Sidras pirmą kartą paminimas tik 55 metais prieš mūsų erą, kai romėnai įsivežė į Angliją. Apskritai sidras turbūt buvo vartojamas gana ilgą laiką, tačiau niekada nesulaukė tokio didelio populiarumo kaip kiti gėrimai.

Degtinė buvo išrasta maždaug 9 amžiuje, tiesa, istorikai nesutaria, tai atsirado Rusijoje ar Lenkijoje, tačiau bendrai paėmus, tai nebuvo pasaulio ar net Europos gėrimas, tai greičiau „mūsų“, buvusio komunistų bloko teritorijos gėrimas.

Brendis pirmą kartą pagamintas tik 12 amžiuje, o didesnio susidomėjimo sulaukė 14 amžiuje. Pagrindinė brendžio atsiradimo priežastis: prekybininkai norėjo išgarinti iš vyno nereikalingą vandenį, kad galėtų transportuoti daugiau vyno.

Žolelių arbata buvo žinoma Senovės Egipte, tačiau jokios informacijos apie jos vartojimą Viduramžių Europoje rasti nepavyko, greičiausiai tai buvo raganų gėrimas.

Vietoj pabaigos

Jeigu norėtumėte skaityti arbatos arba kavos istoriją, kur nors internete, tai jos pateikiamos taip lyg kitas gėrimas iš viso nebūtų egzistavęs. Tačiau abu gėrimai turi kofeino ir Europoje pasirodė tuo pačiu metu, todėl man kyla klausimas: ar istorijoje buvo tokio dalyko kaip karas tarp kavos ir arbatos? Kodėl vienu šalių kolonijos buvo apsodintos kavos, o kitų arbatų sodinukais?

Dabar mums tiek vienas, tiek kitas gėrimas yra natūralus ir savaime suprantamas, bet ar taip pat buvo nuo pat pradžios?

Exuss

Keli faktai iš nuogirdų.

Anglai buvo arbatos monopolininkai Europoje, todėl būtent anglai labiausiai ir geria arbatą. Prancūzai geria tiek arbatą, tiek kavą. Italijoje arbatos negausite, jie geria (žolelių) arbatas tik kai suserga. Užtat kava per Italiją atėjo į Europą. Kąkada kariavo Italijos, Austrijos karalystės su arabais ir juos nugalėjo. Bėgdami arabai paliko daug maišų su kavos pupelėmis, kuriuos italai bandė sumaitinti arkliams, bet arkliai neėdė, kol pagaliau atsirado žmogus, kuris parodė kariams, kaip iš tų "kvailių nevalgomų pupelių" pasidaryti aromatingo gėrimo.

Kai Rusijoje nutiesė geležinkelį ir arbata buvo pristatoma per kelias savaites, tai daug arbatų žinovų ėmė skųstis, kad blogas aromatas, kad prasta kokybė, kaltino vežėjus, kad atveža kitokią arbatą ir t.t. Buvo vykdomas tyrimas ir nustatė dėl ko pasikeitė arbatos skonis. Pasirodo, kai mėnesių mėnesius veždavo arbatą gyvuliais, tai gyvulių prakaitas per maišus prasisunkdavo į arbatos maišus (nuo lietaus tai tik iš viršaus uždengdavo, o tarp nešulinio gyvulio nugaros ir medžiaginio maišo nebūdavo drėgmei nelaidaus audinio).

Baltasis auksas: cukraus istorija

Cukrus prieš penkis šimtus metų taip pat buvo prabangos prekė. Jums turbūt kyla klausimas: kaip žmonės saldindavo gyvenimą anksčiau? Atsakymas – medumi. 2500 pr. m. e. Egipte žmonės jau užsiiminėjo bitininkyste.

Cukraus istorija

9000 pr. m.e. pirmosios užuominos apie cukraus gamybą.

500 pr.m.e. Indijoje sukuriama cukraus išgavimo procesas garinant cukranendrių sultis.

327 pr.m.e. Aleksandras Didysis atranda cukrų, atveža jį į Persiją ir Viduržemio jūros regioną.

200 pr.m.e. kinų imperatorius siunčia mokslininkus studijuoti cukranendrių auginimo ir cukraus išgavimo proceso.

641 m. arabai nukariauja Persija perima jų žinias apie cukranendres ir paskleidžia jas rytų Afrikoje, Kipre, Maroke, Sicilijoje ir Ispanijoje.

1493 m. Kolumbas nuveža cukranendres į Naująjį Pasaulį.

1505 m. pirmasis laivas su vergais iš Afrikos pasiekia Naująjį Pasaulį. Taip buvo sukurtas Prekybos trikampis. Vergai gaudomi Afrikoje ir vežami į Naują Pasaulį dirbti cukranendrių fermose. Cukrus iš Naujojo Pasaulio keliauja į Europą. Pinigais už parduotą cukrų apmokamos vergų gaudytojų paslaugos.

1812 m. karo metu britai blokuoja Prancūziją, ko pasekoje sutrinka jos cukraus importas iš Karibų salų. Benjamin Delessert sukuria būdą kaip išgauti cukrų iš cukrinių runkelių.

1878 m. Anglijos ministras pirmininkas William Gladstone panaikina visus mokesčius cukrui, kad jis taptų prieinamesnis paprastiems žmonėms.

1878 m. Constantin Fahlberg atsitiktinai išranda sachariną.

1904 m. Berlyne atidarytas cukraus muziejus.

1931 m. pastatytas pirmasis cukraus fabrikas Lietuvoje – Marijampolėje.

Cukraus istorijos

Vienas vyskupas ilgus metus pirkė cukrų ir slėpė savo mažame kambarėlyje. Jam mirus, visi daiktai atiteko vienuoliams. Vienuoliai norėjo pasidalinti rastą didžiulį turtą, bet, kai paragavo, pradėjo spjaudytis. Jie nežinojo, kad cukrus buvo gabenamas kupranugariais, kurių prakaitas įsigėrė į cukrų ir padarė jį aitriu. Praradęs saldumą cukrus buvo bevertis.

Kiek cukrus buvo vertinamas? Karalius Anglijos Džordžas III iškeitė Gvadelupos salyną (plotas 1.628) turtingą cukranendrių fermų į Kanadą (plotas 9.984.670). Daugelis anglų manė, jog jų karalius buvo apgautas.

Maždaug tuo metu Londone cukraus kaina pavertus į šiuolaikinius pinigus būtų 100\$ už kilogramą.

Cukranendrės

Cukranendrė yra subtropinis ir atogrąžų augalas, jai reikia daug saulės ir vandens. Priklausomai nuo vietos cukranendrė subręsta per šešis – dvidešimt keturis mėnesius. Subrendusios cukranendrės yra nukertamos prie pat šankų, iš kurių užauga naujas derlius. Pirmasis cukranendrių apdirbimo etapas yra sulčių gavyba. Didžiuliai presai suspaudžia cukranendres taip iš jų išspausdami visą susikaupusį skystį.

Gautos sultys yra gana nešvarios, jose pilna žemių, cukranendrių atplaišų. Sultys išvalomos gesintomis kalkėmis, kurios pašalina didžiąją purvo dalį.

Antrasis etapas yra garinimas. Sultys yra verdamos siekiant išgarinti didžiąją dalį vandens ir turinį paversti tirštu sirupu.

Trečiasis etapas yra virimas. Sirupas supilamas į didžiulį puodą ir verdamas kol pasiekia tinkama būseną kristalams formuotis. Reakcijai paskatinti į puodą įmetamos cukraus dulkės. Kristalams susiformavus, centrifuga atskiria likusį sirupą, kristalai dar džiovinami karšto oro srove ir galiausiai

išsiunčiami į sandėlį.

Gautas produktas yra rudas cukrus. Kadangi sandėliai dažnai būna purvini, gali įsimaišyti žemių ar net gi atsirasti keistas skonis, prieš patiekiant galutiniam vartotojui cukrus yra rafinuojamas ir tampa baltu.

Viso sirupo neįmanoma paversti cukrumi, todėl gaunamas šalutinis produktas rudas sirupas – melasa (ang. molasses). Melasa gali būti paverčiama gyvulių pašarais arba alkoholiu (dažniausiai romu).

Kas atsitinka su išspaustomis cukranendrėmis? Liekanos yra sudeginamos paverčiant jas elektra reikalinga cukraus fabriko darbui.

Daugiausiai cukraus iš cukranendrių pagamina Brazilija, 2013 metų duomenimis 739.267.000 tonų.

Cukriniai runkeliai

Cukrinius runkelius galima auginti nuo šiaurinių iki atogrąžų zonų. Paprastai cukriniai runkeliai sodinami pavasarį ir nuimami vėlai rudenį, trumpiausias brendimo laikotarpis yra maždaug šimtas dienų.

Kadangi cukriniai runkeliai yra raunami iš žemės tai pirmiausia juos reikia nuplauti ir nupjauti lapus.

Apdorojimo procesas prasideda supjaustant runkelius į plonas riekutes. Cukrus yra išgaunamas difuzijos būdu.

Runkelio riekutės yra patalpinamos į didžiulį puodą su

karštu vandeniu, kuriame jos plaukioja iš vieno krašto į kitą varomos srovės.

Iš puodo ištrauktos runkelių riekutės yra išgręžiamos siekiant išspausti maksimalų įmanoma cukraus kiekį. Iš išspaudų vėliau gaminami pašarai gyvuliams.

Sekantis etapas vadinamas karbonatizacija. Sultys yra išvalomos nuo visų priemaišų į jas leidžiant nedidelius gabaliukus kreidos, kurie surenka visas necukrines medžiagas.

Išvalytos sultys yra dar per skystos cukraus gamybai, todėl jos verdamos siekiant išgarinti vandenį. Kaip ir cukranendrių atveju sirupas yra verdamas kol pasiekia tinkama būseną kristalams formotis. Reakcijai paskatinti į puodą įmetamos cukraus dulkės. Kristalams susiformavus, centrifuga atskiria likusį sirupą, kristalai dar džiovinami karšto oro srove ir galiausiai išsiunčiami į sandėlį.

Gautas produktas yra baltas cukrus.

Kaip ir cukranendrių atveju gaunamas šalutinis produktas – melasa, kuri yra kitokio skonio, todėl tinkama tik gyvulių pašarams gaminti.

Daugiausiai cukraus iš cukrinių runkelių pagamina Rusija, 2011 metų duomenimis 47.600.000 tonų.

Istorinis cukraus gamybos procesas

Pirmasis cukrus nebuvo kristalų formos, o panašus į šviežią medų: tąsus, saldus skystis. Indai spausdavo sultis trindami cukranendres akmenimis, sukauptą skystį garindavo saulėje. Čia man kyla klausimas: ar pirmasis cukrus nebuvo žalios spalvos?

Man nepavyko rasti nei kas, nei kada sugalvojo, jog cukrus kristaluose yra geriau nei skystas, tačiau patys gamybos principai, kiek suprantu, nesikeitė gana ilgai.

Dabar mes turime mašinas, fabrikus ir elektrą, o anksčiau visam šitam reikėjo dviejų tipų vergų. Pirmieji dirbo plantacijose: pjovė cukranendres ir vežė jas į fabrikus. Antrieji dirbo fabrikuose. Pirmasis darbas buvo stumti/valdyti sunkias spaudimo stakles. Antrasis – virti ir atšaldyti cukrų iki tinkamos temperatūros. Virimas ir šaldymas buvo kartojamas daugybę kartų, tol kol būdavo išgaunamas galutinis produktas.

Deja, man nepavyko rasti detalaus su iliustracijomis šio proceso paaiškinimo. Kad ir kiek jis būtų įdomus, vis tik tai yra skaudi žmonijos istorijos dalis, todėl daugelis ją linkę nutylėti ir greičiau pamiršti.

Rašant šį tekstą man kilo klausimas: ar įmanoma atskirti cukranendrių cukrų nuo cukrinių runkelių cukraus? Turbūt pasaulyje nėra nei vieno žmogaus, kuris sugebėtų tą padaryti.

Lietuviškos šventės

Lietuviškos (užmirštos) švenčių tradicijos

Ar pastebėjote, kad visos didžiosios lietuvių šventės susiję su religija? Vargšai ateistai.

Prieš pradėdant skaityti, norėčiau paklausti kokias įvairių švenčių tradicijas žinot?

Ar žinote, kokia didžiausia šventė pavyzdžiui JAV? Nepriklausomybės diena. O kodėl pas mus tuomet didžiausios šventės yra religinės? Jūs jaučiatės labai religingi? Aš ne. 1990 m. **kovo 11** d. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba pasirašė Lietuvos nepriklausomybės atstatymo aktą. Lygiai dvidešimt metų. Ką jums reiškia kovo 11-toji? Eilinė nedarbo diena ar kažką daugiau? Aš asmeniškai nejaučiu didelio noro dalyvauti mitinguose, į kuriuos susirenka visi politikai ir pensininkai. O kodėl nebūtų galima švęsti kaip Naujų metų? Su fejerverkais, grilijandomis, o vietoj pensininkų parado su keistais plakatais keikiančiais valdžią, kodėl negalėtų būti lėlių ir kaukių paradas? Kodėl tiek nedaug žmonių renkasi į minėjimus? Ar mes mažiau patriotai nei JAV piliečiai? Kodėl visi tokie minėjimai primena gedulo procesiją? Ar todėl, kad prie Stalino buvo geriau? Aš tikrai neatsimenu, bet manau, kad nebuvo geriau ir todėl turėtume džiaugtis savo nepriklausomybe, tačiau kur tas džiaugsmas?

Žinote, kur absurdas? **Valentino diena** sulaukia daugiau dėmesio nei Nepriklausomybės diena!

Pirmiausiai reikia paminėti, jog Valentino diena turi religinį potėpį. Viena iš legendų teigia, jog Šv. Valentinas buvo kunigas, tuokęs poras ir už tai nukankintas. Bet kuriuo atveju, šitą šventę į Lietuvą atvedė ne bažnyčia, o prekybininkai. Porą savaitių iki šitos datos parduotuvės būna užverstos raudonos spalvos, širdutės formos šūdniekiais. O reklamos trimituoja apie specialias akcijas ir išpardavimus... Turbūt šita šventė geriausias pavyzdys kaip sukurti tradicijas. O kodėl nebūtų galima to pačio padaryti su kovo 11-tąją? Užvesti į parduotuves daiktų su nacionaline simbolika? Puodukų su Lietuvos vėliava? Paskelbti akcijas Lietuvoje pagamintai produkcijai? Ar man asmeniškai reiktų pakalbėti su Maximos direktoriais, kad jie imtųsi ko nors? Pirmi metai greičiausiai nebūtų įspūdingi, bet per dešimtmetį galima užsukti tokią šventę, jog Kalėdinis išpardavimas atrodytų kaip treniruotė. Tai kodėl gi ne?

Valentino diena nevienintelė komercinė šventė Lietuvoje - **Joninės**. Joninės Lietuvoje su laužais ir paparčio ieškojimais švęstos nuo seno, tačiau tik 2003 metais po TV3 iniciatyvos paskelbtos nedarbo diena. Tai akivaizdus faktas, kokia galinga medija yra Lietuvoje. Kam naudinga, Joninės nedarbo diena? Visų pirma tai pačiai televizijai, žmonės neinantys į darbą gali daugiau laiko skirti televizoriaus žiūrėjimui, todėl galima parduoti reklamą brangiau. Aišku, ateityje iš televizijos šitą poziciją turėtų atkariauti internetas. Antra - tai naudinga visų alkoholinių gėrimų gamintojams ir pardavėjams. Anksčiau, jeigu Joninės pasitaikydavo vidury savaitės, tai dirbantys žmonės negalėdavo daug gerti, o dabar kai yra nedarbo diena, gali gerti tol kol užsilenksi. Pats kvailiausias

būdas blaivinti girtą tautą keliant akcizus ir ribojant pardavimo laiką, iš tiesų reiktų nesuteikti preteksto gerti. Galbūt reiktų panaikinti nedarbo dieną per Jonines?

Saulėgrįža sena pagoniška šventė įvairiose vietose/tautose turėjusi skirtingus pavadinimus. 506 metais bažnyčia šią datą susiejo su Jono Krikštytojo gimimo dieną ir jo garbei šventę pavadino Joninėmis. Kaip reiktų švęsti Jonines pagal bažnyčią? Nežinau, turbūt išklaudyti mišias, išpažinti nuodėmes... Tai kodėl tuomet mes kūrenam laužus?

Rasos, Kupolė - tai kitas Joninių pavadinimas, pagoniškas, nesusijęs su bažnyčia. Pirmą kartą rašytiniame šaltinyje paminėta Rasos šventė grafo Kyburgo kelionės į Lietuvą 1397 metais aprašyme. Viena iš tradicijų buvo diena rinkti vaistažoles - kupoliavimas. Iš surinktų vaistažolių darydavo puokštę, kurią iškeldavo ant aukštos karties - tai buvo šventės simbolis - kupolė. Kartį merginos pastatydavo šalia rugių lauko, dainuodavo ir saugodavo nuo vaikinių, kurie turėdavo ją pagrobti iki šventės pabaigos. Šiuolaikiniam žmogui pirma problema iškiltų bandant atskirti vaistažolę nuo kaktuso, o pastatyti kartį šalia rugių lauko... tokio dalyko turbūt negali įsivaizduoti joks miestietis.

Rasos šventės metu merginos pindavo vainikus, nupintus vainikus mesdavo atgalia ranka per galvą. Iš kelinto karto jis užsikabindavo už medžio, reikšdavo už tiek metų mergina ištekės.

Rasos šventę rinkdavosi švęsti ant kalnų ir piliakalnių, kad matytųsi iš toli. Laužus uždegdavo tik 11 valandą vakaro. Baigiant degti laužui per jį šokinėdavo. Jeigu vaikinui ir merginai pavykdavo persokti laužą susikibus už rankų, reiškė, jog tais metais jie susituoksia. Šokinėjimas per ugnį reiškė apsivalymą nuo nuodėmių, ligų.

Geriausiai žinoma Joninių tradicija yra paparčio žiedo ieškojimas. Kokia prasmė ieškoti augalo, kuris niekuomet nežydi, žiedo? Pasirodo, baltų dievas Perkūnas vieną kartą metuose ugnies pavidalu nusileisdavo į Žemę ir tapdavo paparčio žiedu. Tas, kuris rasdavo paparčio žiedą, galėdavo suprasti gyvūnų ir augalų kalbą, sužinodavo tai ko anksčiau niekada nežinojo, tapdavo išmintingas, o gamta rūpinosi ir saugojo jį.

Ištrauka iš žemaičių padavimo apie paparčio žiedą: *Ieškotojas turi eiti į tokį papartyną, kuris būtų taip toli, kad nesigirdėtų nei žmogaus balsas, nei gaidžio giedojimas ar šuns lojimas. Atvykus į vietą, šermukšnio lazda brėžiamas ratas. Rato viduryje tiesiama balta paklodė, statomas indas su švęstu vandeniui, dedama maldų knyga bei uždegta žvakė, o po paparčiu patiesiama šilkinė skepetaitė.*

Taip pasiruošęs ieškotojas skaito knygą, meldžiasi ir laukia, kada ant patiestos skepetaitės nukris ugnimi šviečiantis bet nedeginantis, panašus į deimantą paparčio žiedas. Toliau vyksta įvairūs ieškotojo gąsdinimai, jį puola baubai ir pragaro liepsnos, tačiau karštas tikėjimas jį gali apsaugoti. Padavimas parodo kaip stipriai susipynę senovinės baltiškosios tradicijos ir krikščionybė. Vis tik kalbant apie Jonines, kurių pavadinimas yra krikščioniškas, beveik visas tradicijas drąsiai galima vadinti pagoniškomis, ko nebūtų galima pasakyti apie Kūčias ir Kalėdas.

Jeigu paklausčiau koks svarbiausias Kūčių patiekalas, turbūt nedvejodami pasakytumėte, jog latviški šprotai, be jų šventė - nešventė. Turbūt sunkiausias dalykas būtų atskirti Kūčias ir Kalėdas, daugelis rašančių apie šias šventes, jas suplaka į vieną, supina tradicijas, kurios skirtos konkrečiai dienai. Lietuva turbūt vienintelė pasaulio šalis daugiausiai tradicijų siejanti su Kūčiomis, o ne Kalėdomis.

Kūčios - paskutinė advento diena, todėl ant stalo negali būti mėsos, pieno, kiaušinio patiekalų. Ant stalo turi būti 12 patiekalų, kurie simbolizuoja 12 metų mėnesių arba, pagal krikščioniškąją tradiciją, 12 Jėzaus apaštalų. Būtinai reikia paragauti, kiekvieno patiekalo, kad metai būtų sotūs. Visi valgiai dedami į mažus dubenėlius, nes Kūčių vakaro stalas - tai pasninko pabaiga, apogėjus - persivalgyti nevalia. Prie stalo sėdama tik tuomet, kai pateka Vakarinė žvaigždė. Prie stalo susirenka visa giminė, nes šventė simbolizuoja santarvę, susitaikymą, atleidimą. Prieš pradėdami valgyti visi šeimos nariai sukalba maldą, padėkoja Dievui už praėjusius metus ir duoda laužti kitiems šeimos nariams savo plotkelę, kad jie ateinančiais metais "paimtų" jūsų rūpesčius ant savo pečių. Po vakarienės visa šeima ruošiasi Bernelių mišioms.

Jeigu atkreipėte dėmesį iki šiol aprašyta Kūčių tradicija yra perdėm krikščioniška, tačiau krikščionybė tik uždengė senąjį baltų tikėjimą, o jo nepanaikino, todėl šią naktį gausiu įvairių burtų.

Sakydavo, jog 12 valanda vanduo virsdavo vynu, o gyvuliai pradėdavo kalbėti žmogaus balsais. Kūčių vakarą po staltiese padėdavo šiaudų, po valgio kiekvienas šeimos narys išsitraukdavo po vieną šiaudą. Šiaudo ilgis simbolizuodavo gyvenimo ilgį, gumbai ir nulikimai simbolizuodavo svarbius gyvenimo įvykius, sunkumus. Sodininkai Kūčių vakarą eidavo į sodą ir apkabindavo medžius, aprišdavo šiaudais iš po Kūčių stalo, kad vestų daugiau vaisių. Merginos nešdavo pirkion glėbį malkų ir, pabėrusios asloje, skaičiuodavo: jei pora — ištekęs, jei poros nėra — dar reikės palaukti. Sudėdavo vyriškus ir moteriškus batus į sietą, paskui nežiūrėdamos griėbdavo. Jei mergina sugriebė vyrišką – ištekęs, jei moterišką – ne. Skaičiuodavo iš dubens pasisemtų šližikų, žirnių ar riešutų saują: jei išeina po porą, sueis į porą, jei pasilieka vienas, kitais metais dar laimė pro šalį praeis.

Kai buvau mažas, dar prisimenu, jog buvo šiaudų traukimas ir įvairūs burtai, bet neatsimenu, kada per šventes nepersivalgiau... Ar žodžiai "adventas" ir "pasnikas" apskritai jums ką nors dabar reiškia?

Kalėdos yra sena žemdirbių šventė, tačiau Lietuvoje jinai neturėjo tokio stipraus religinio poveikio kaip Kūčios. Senovės baltai ta proga aukodavo kiaulę Dievams, vėliau šį paprotį pakeitė kiaulės valgymas. Kiaulės galva papuošta įvairiais žalumynais (iš kur vidury žiemos žalumynai? Iš Maximos?) būdavo pateikiama ant stalo. Kitas svarbus paprotys - kalėdojimas. Yra dvi kalėdojimo versijos ir man nepavyko rasti jokių datų, kurio paašikintų kaip viena įtakojo kitą. Pirmoji - Kalėdų dieną žmonės persirengdavo seniu vadinamu Kalėda ir eidavo aplankyti kaimynų. Su apsilankymu susiję įvairūs ritualai ir būrimai, vėliau persirengėliai buvo sutapatinti su trim karaliais, o Kalėdą pakeitė Kalėdų senelis. Antroji - kalėdoti eidavo kunigas taip aplankydamas visus savo parapijiečius, taip pat patys neturtingiausi valstiečiai, atnešantis savo gerumą į namus ir gaunantys maisto.

Europoje nuo Kalėdų iki sausio 6 buvo kūrenama ugnis, po Antro Pasaulinio karo ugnį pakeitė eglutės.

Remiantis Senuoju testamentu žydai švėsdavo Paschą - išėjimą iš Egipto vergijos keturioliktą Nizan mėnesio vakarą, pagal mėnulio kalendorių, kai patekėdavo pilnatis. Europoje įsigalėjęs Saulės kalendorius nesutapo su mėnulio kalendoriumi, todėl 325 metais bažnyčia nusprendė švęsti Velykas pirmąjį sekmadienį po pavasarinio lygiadienio. Tad anksčiausiai **Velykos** gali būti švenčiamos kovo 22-ąją, vėliausiai – balandžio 25-ąją. Pagal krikščioniškąją tradiciją Velykos simbolizuoja Jėzaus prisikėlimą. Tai prie ko čia kiaušiniai? Senovės Indijos filosofijoje margutis - tai Visatos gyvybės pradžia, Egipte kiaušinis tapatinamas su derliaus gausa. Seniausi margučiai Lietuvoje siekia XIII amžių, jų aptikta Šventaragio slėnyje. Kiaušiniams mūsų protėviai priskirdavo nemažai gydomųjų galių. Tikėta, kad jie gydo žaizdas, o žaliais kiaušiniams gydytas moterų nevaisingumas. Velykų kiaušiniams būdavo priskiriamos ypatingos galios. Tikėta, kad Velykų kiaušinius užkasus laukuose, pastarieji tais metais duos gerą derlių. Pasukę margutį, sužinosite, koks mūsų laukia pavasaris: jei smagalyš atsisuks į pietus - bus šilta, jei į šiaurę - šalta, jei į rytus - sausa, į vakarus - drėgna. Pagal krikščionių tradiciją, pagrindinis Velykų valgis yra avinėlis. Atsisėdus prie stalo pirmiausiai visi sukalba maldą ir tuomet renkasi po margutį ir žiūri kieno margutis yra stipriausias. Stipriausias kiaušinis turi būti saugomas iki kitų metų (kodėl?). Po valgio visi eina ridenti kiaušinius, kam sekasi geriausiai, tam metai bus sėkmingiausi.

Per Velykas po namus pasikinkiusi Velykinius zuikučius vadinėjo Velykų Bobutė ir veždavo dovanas vaikams.

Žiūrint iš pagoniško, praktiško taško - Velykos - pavasario, paukščių grįžimo, žemės pabudimo šventė. Mūsų kraštuose žiemos ganėtinai šaltos, todėl reikėdavo labai taupyti maistą, kartais net pabadauti. Paukščių parskridimas iš šiltų kraštų reiškė, kad daugiau badauti nereikės - bus ir kiaušinių, ir mėsos.

Nauji metai - turbūt vienintelė šventė, kurios populiarumo negalima priskirti nei prekybininkams, nei bažnyčiai. Kita vertus, tai turbūt vienintelė šventė, kurios kilmę ir tradicijas atsekti taip sunku. Manoma, jog naujų metų šventimas pagal pagoniškas tradicijas galėjo sutapti su Užgavienėmis. Skaičiuoti metus nuo sausio 1 dienos 1500 m. pradėjo vokiečiai. Europos katalikų kraštuose sausio 1-oji kaip naujų metų pradžia įsigalėjo 1691 metais.

Naujieji metai yra laiko atnaujinimas, kuris siejamas su periodišku žmogaus poreikiu apsivalyti, buvo apgalvojama, kas bloga, kas gera padaryta per metus, ieškoma būdų, kaip dvasiškai atsinaujinti. Labai svarbu per Naujuosius metus elgtis taip, kaip norėtum, kad būtų ištisus metus: vaikai labai saugojosi, kad šią dieną tėvai jų nebartų, nemušų, tai ir visus metus gerai sutars su tėvais. Jei su darbais gaišuosi pirmą metų dieną, tai ir visada gaišuosi. Per Naujuosius metus stengėsi sočiai ir skaniai valgyti, nes visus metus taip teks valgyti.

Viena labai sena tradicija buvo užrišti šiaudų kulį ant aukštos karties ir jį uždegus vaikščioti po kaimą. Ir kaip rašo viename puslapyje: dabar yra efektyvesnių naikinimo priemonių, tai gi šį paprotį pakeitė fejerverkai.

Jeigu pažvelgtume į visų švenčių papročius, burtus ir prietarus, tai beveik visus, galėtume drąsiai suskirstyti į dvi grupes. Pirmoji grupė - derlius: ar metai bus derlingi, ar medžiai ves daugiau vaisių, ar orai bus geri? Atsivertę Maximos katalogą, atspausdintą naujausiomis technologijomis, suprantame, jog tokios tradicijos ir burtai, mums neberūpi... Antroji - asmeninio gyvenimo pokyčiai: ar ištėkėsiu šiais metais, kaip atrodo mano jaunikis, iš kurios pusės jis atvažiuos? Prisijungę prie facebook ar kitos pažinčių svetainės, galim tiksliai sužinoti iš kur jis atvažiuos... Pažanga naikina prietarus, bėgantys metai padeda užmiršti jų kilmę... Tai kas lieka? Girtas jaunimas prie Joninių laužo? Žiedo, kuris radėją pradžiugins automobiliu arba pigesniu jo pusbroliu - mikrobange, paieškos? Šventės nebetenka savo mistikos, blizgesio, iškilnumo... Kur yra ta riba: tarp nereikalingų prietarų stabdančių progresą ir iracionalias švenčių tradicijas, kurias reiktų išsaugoti?

Užgavėnių patiekalai ir tradicijos

Užgavėnės – žiemos pabaigos, džiaugsmo, juoko, pokštų, kvaitulio šventė. Kaip ir kitose lietuviškose šventėse, šioje glaudžiai susipynė krikščioniškos ir pagoniškos tradicijos. Užgavėnės švenčiamos visada antradienį, gavėnios išvakarėse, 46 dienos (arba 7 savaitės) prieš Velykas, todėl šventės data gali kisti nuo vasario 3 iki kovo 9 dienos.

Patiekalai

Šiais laikais bene vienintelis Užgavėnių patiekalas yra įvairių rūšių blynai. Tačiau istoriškai pagrindiniai šios šventės patiekalai buvo mėsiški.

Šiupinys – labiausiai paplitęs senoviškiausias Užgavėnių patiekalas. Jis verdamas iš kruopų, žirnių, miltų, pupelių, lašinių arba riebios kiaulienos ir kiaulės uodegos. Tikima, kad tas, kuris šiupinyje pirmasis suras kiaulės uodegą, pirmasis žmoną susiras.

Kiunkė – šutintos bulvės su mėsa. Bulvės nuskutamos ir kartu su mėsa sudedamos į vandenį, kurio užpilama mažiau negu verdant sriubą, bet daugiau negu paprastas bulves. Viskas šutinama kol bulvės gerai išverda.

Grūdai (rugių, kviečių), virti taukuose ir nusausinti.

Šaltiena – tradicinis žiemgalių Užgavėnių valgis. Ją verda iš kiaulės ausų, kojų, galvos, šiam reikalui paliktų nuo Kalėdinių skerstuvų.

Spurgos (pončkos), įdarytos džemu, tradicija atkeliavo iš Lenkijos.

Be abejonės taip pat kepdavo ir blynus bei sklindžius (jeigu teisingai suprantu, tai yra mieliniai blynai). O visus patiekalus užgerdavo miežiniu alumi, kurį specialiai užraugdavo dar per Kalėdas. Jeigu per Kūčias reikėdavo paragauti dvylikos patiekalų, tai Užgavėnių dieną reikėjo valgyti dvyliką kartų per dieną. Per Užgavėnės būtina sočiai atsivalgyti, nes jau kitą dieną prasideda gavėnia – septynių savaitių pasninkas iki Velykų.

Papročiai

Užgavėnių kaip ir kitų lietuviškų švenčių papročiai susiję valstiečio ūkiu, jų tikslas užtikrinti gerą bei gausų derlių, gyvulių produktyvumą, sveikatą, šeimos pagausėjimą (vedybas).

Užgavėnių dieną negalima verpti, austi, pančių vyti, siūti, malti. Antraip galėjai susilaukti įvairių nelaimių: sukirmys mėsa, lašiniai, pirštai tvinks, vištos daržus kapstys, vėjai stogus plėšys. O jei tą dieną nešukuosi ir netrinksi galvos, tai ji bus švari, gerai auga kasos visus metus.

Viena iš svarbesnių Užgavėnių tradicijų – pasivažinėjimai. Arklius išpuošdavo kaspinais ir varpeliais, buvo tikima, kuo toliau nuvažiuosi – tuo linai geriau derės, užaugs ilgesni bei bitės daugiau medaus vasarą neš. Norint kad linai didesni augtų, reikėjo važiuoti stacionomis. O jeigu iš rogių išvirstama, tai vis dėl geresnių linų.

Manyta, kad žiemos pabaigoje žemė esanti nusilpusi ir jai reikalinga pagalba. Taigi, tuo metu žmonės voliojosi, norėdami žemei perduoti savo gyvybines jėgas, kad ji atbustų, sužaliuotų, apipiltų žiedais ir duotų žmogui reikalingų vaisių.

Didelė reikšmė buvo teikiama ir laistimuisi vandeniu. Į vežimą įkeldavo batčką vandens prisodindavo vaikų, kurie mėgindavo aplaistyti visus pakeliui sutiktus žmones. O šie savo ruožtu irgi stengdavosi nelikti skolingi. Išgirdę triukšmingai atriedantį vežimą, šeimininkai išbėgdavo iš namų su puodais ir puodeliais patys mėgindami aplaistyti keliauninkus.

Taip pat buvo paprotys lieti vandenį ant bičių. Buvo manoma, kad nuo to jos vasarą gerai spiesis ir neš daug medaus.

Tikėdamiesi paskatinti linų ir javų augimą, Užgavėnių dieną visi eidavo suptis.

Tikėta, kad jei per metus nešiosiesi užantyje Užgavėnių valgių likučių mazgelyje pasirišusi, tai vištos bus dėslios ir raganos nepakenks. Jei nuo Užgavėnių valgių likusiais riebalais prieš pirmąjį pavasarinį arimą patepsi žagrės noragus, tai jau suartoje dirvoje usnys nežels. Jei tais taukais išsteps kojas bei rankas ir jų nenusiplausi iki pat pelenų dienos ryto, šiais metais gyvatė neįkąs.

Neatsiejama Užgavėnių tradicija yra persirengėliai, kurie simbolizuoja būtybes iš kito pasaulio, todėl visi dalyviai rengdavosi išvirkščiais kailiniais.

Kaukės vaizdavo senus, susiraukšlėjusius, negražius žmones (raganas) su didelėmis, kumpomis nosimis, tačiau visuomet su šypsena veide. Kaukes darydavo iš įvairiausių dalykų: daugkartines - iš medžio, žievės, vienkartines – iš popieriaus. Lengviausia pasidaryti kaukę iškerpant akis (batų) dėžėje.

Žmonės, kurie neturėdavo kaukių išsitepliodavo savo veidus anglies suodžiai ar burokų rasalu.

Persirengėliai triukšmaudami eidavo iš pirkios į pirkę ir šeimininkai juos būtinai turėdavo pavaišinti. O svečiams, net jeigu ir būdavo sotūs, vis tiek negalima atsisakyti, reikia bent kąsnelį paragauti.

Ypatingas dėmesys buvo skiriamas senberniams ir senmergėms, kurios buvo vadinamos bergždinėmis. Senberniams atnešdavo pliauską ar seną šuoltražį ir liepdavo graužti. Kitur susodindavo ant apverstų akėčių ir švilpdami veždavo per visą kaimą, o kaimo gale išversdavo į pusnį. Senmergėms kabindavo po kaklu pelenų maišiuką, silkės galvą ar pliauską ir varydavo per kaimą. Radę kitą senmergę, pirmąją paleisdavo ir pakeisdavo ją antrąja. Dar kitur rišdavo kaladę nevedusio ar neištekėjusios motinai, bausdami už tai, kad neištekino ar neapvesdino sūnaus ar dukros. Buvo manyta, jog senmergių nevaisingumas galįs persiduoti žemei motinai, ir ji negalėsianti gimdyti vaisių. Išjuokiant netekėjusias arba nevedusias, norėta parodyti, kad jie žemei motinai negalėtų turėti įtakos.

Šventės dėmesio centre buvo Morės vežiojimas. Skirtingose Lietuvos vietos ji buvo vadinama Kotre, Gavėnu, Sena Boba.

Morė – pati nelabosios žiemos dvasia. Morės galva būdavo aprišta pirma balta, o ant jos viršaus juoda skarele. Vienoj rankoj turėjo laikyti spragilą, kitoj – šluotą. Ją pačią papuošia apdriskusiais moterėlės drabužiais ir vežiojasi visur kartu su persirengėlių būriu.

Šventė baigiasi Morės sudeginimu, nors seniau buvo praktikuojami ir kiti jos sunaikinimo būdai: paskandinimas, užkasimas sniege.

Dar du labai svarbūs Užgavėnių personažai – Lašininis ir Kanapinis. Lašininis vaizduoja sotumą, persivalgymą. Jis būdavo storas, riebus, apvalaus, skusto bei išstepto lašiniaus, kad net varva riebalai, veido, užsimaukšlinęs plačią kepurę, kartais su kiaulės galvos kauke. Kanapinis – liesas, apdriskęs, nuspurusiais ūsais, skrybėlę susijuosęs kanapių pluoštu, su kanapine virve vienoje rankoje ir ilga lazda Lašininui iš kaimo vyti kitoje.

Visą dieną vykdavo Lašininio ir Kanapinio dvikovos, kurias vakare pagaliau laimėdavo Kanapinis. Pralaimėjęs Lašininis pabėgdavo slėptis ir pasirodydavo jau tik per Velykas. Kanapinio pergalė simbolizuoja prasidedančią septynių savaičių gavėnią.

Būrimai

Jei Užgavėnių diena saulėta, pavasarį reikia anksti sėti. Jei drėgna, tą metų gerai augs javai ir bet kur pasėti. Jei ant stogo yra sniegas, tai ir Velykos bus su sniegu.

Užgavėnių vakare merginos eina iš kiemo malkų glėbio atnešti. Parnešusios skaičiuoja pagalius: jei būna lyginis skaičius, tai tais metais išteks.

Per Užgavėnes mergaitės, nugraužusios kaulą, muša juo į kiemo vartus ir klausosi, iš kurio krašto išgirs šunis lojant - iš ten reikia laukti per Velykas piršlių.

Reikia tris kartus apeiti aplink pirkią ir klausytis, iš kur šunys loja: jei iš rytų – po Velykų atvažiuos bernas, jei iš kitur našlys. Per Užgavėnes prisiskinama vyšnių šakelių ir paženklus, kuri kieno yra, pamerkiama į vandenį. Kuri šakelė ligi Velykų pražysta, tas greitai ves/išteks, kurio tik lapai neišsiskleidžia, tai šiais metais dar nesusituoks, o tas, kurio sukrauna žiedus ir Velykų rytą nubyra, netrukus mirs.

Mergaitės paima tris lėkštes: į vieną įpila žemių, į antrą įdeda žiedą, o į trečią - rūtų vainiką. Užriša vienai akis ir paveda toliau. Paskui ji turi sugrįžti ir rinktis lėkštę. Jei nutvers už lėkštės su žiedu, tai po Velykų išteks, jei su vainiku, tai liks senmergė, o jei už lėkštės su žeme, tai po Velykų mirs.

Daugelis čia paminėtų papročių ir burtų jau nebeaktualūs ir neatitinka šiuolaikinio pasaulio realijų, tačiau (bent jau man) tikrai įdomūs. O pabaigoje norėčiau paklausti: kokios Užgavėnių šventimo tradicijos vis dar gyvos pas jus? Galbūt teko švęsti kur nors užsienyje? Kokie įspūdžiai?

Velykų papročiai ir margučiai

Velykos krikščionims yra Kristaus prisikėlimo šventė, tačiau joje neabejotinai gausu ir pagoniškų papročių. Velykos švenčiamos pirmąjį sekmadienį po pirmos pilnaties po pavasario lygiadienio. Velykų data, nustatoma pagal mėnulio kalendorių, todėl jinai gali kisti nuo kovo 22 iki balandžio 25 dienos.

Velykų šventimas prasidėdavo **Verbų sekmadienį** (savaitė iki Velykų dienos), kuomet žmonės su verbomis traukdavo į bažnyčią. Su pašventintomis verbomis visi skubėdavo pas namiškius, tikėdamiesi užtikti juos lovoje ir išplakti.

Seniau verbos būdavo daromos iš anksti sužaliuojančių (arba visžalių) augalų: kadagio, alyvos, tujos, beržo, karklo, žilvičio ar gluosnio. Tikėta, kad sprogstantys ir sužaliavę augalai turi magiškų galių, kad verba paliesti gyvuliai bus sveiki, o žmonės – laimingi ir gražūs.

Įvairiaspalvės įspūdingai atrodančios verbos iš sausų žolynų pradėtos gaminti tik XIX amžiuje.

Iš bažnyčios parsineštas verbas kišdavo už šventų paveikslų ar po sija, buvo tikima, jog verbos saugo namus nuo blogų dvasių ir atneša laimę. Verbų šakelėmis buvo smilkomi ligoniai bei pirmą kartą į ganyklas išvedami gyvuliai.

Didysis ketvirtadienis – paskutinės vakarienės paminėjimo diena. Šią dieną Kristus, su apaštalais valgydamas paskutinę vakarienę, įsteigė Švenčiausiąjį Sakramentą bei kunigystę. Didysis ketvirtadienis – taip pat ir Kristaus suėmimo ir jo kančios pradžios diena. Šią dieną bažnyčiose nutildavo varpai ir vargonai. Jie tylėdavo iki Didžiojo šeštadienio pamaldų.

Iki XX amžiaus pradžios ši diena dar buvo vadinama „vėlių velykomis“, kai ant kapų dedami margučiai.

Didysis penktadienis – atgailos, susikaupimo, Kristaus kančios ir mirties paminėjimo diena. Vakare bažnyčiose laikydavo ypatingas pamaldas, kuriose pagarbindavo kryžių – Kristaus kančios ir krikščionybės simbolį. Viename iš altorių įrengdavo gražiai papuoštą Kristaus kapą, į kurį kunigas pernešdavo Švenčiausiąjį Sakramentą. Kristaus kūnas, prie kurio nuolat buvo budima, šiame kape ilsėdavosi iki prisikėlimo – Velykų sekmadienio ryto.

Didįjį šeštadienį bažnyčios šventoriuje šventindavo ugnį, o bažnyčioje – vandenį. Šventintą vandenį globojo šeimnininkas, o ugnį – šeimnininkė. Parnešti ugnį ir vandenį dažnai būdavo jaunesniųjų šeimos narių prievolė. Tuo tarpu išsivaliusios pečius šeimnininkės laukdavo namuose. Velykiniai patiekalai būdavo gaminami tik pečių pakūrus iš bažnyčios parsinešta šventinta ugnimi. Buvo tikima, kad šventinta ugnis į namus atneša laimę ir santarvę.

Šventintu vandenių pasineštu ašochiuose apšlakstydavo namų kertelės, ūkinius pastatus, gyvulius bei šeimos narius, kad ligos bei parazitai nepultų ir derlius būtų gausus.

Tą dieną niekas nieko neskolindavo, bijant, kad su skolintu daiktu iš namų neišeitų būsimas javų derlius, skalsa ir sveikata.

Velykų naktį sugriždavo Užgavėnių persirengėliai. Tiesa, dabar jų apranga įtakota religinių motyvų nebuvo tokia marga, įvairi ir gąsdinanti. Vieni persirengę Romos kareiviais budėdavo prie Kristaus kapo, kiti persirengę žydais (prisilipdę barzdas ir ūsus) stengdavosi iškrėsti kokius nors pokštus kareiviams. Kunigams šis paprotys pasirodė per daug pagoniškas/neetiškas ir XX amžiaus pradžioje buvo uždraustas.

Velykų šventimas prasidėdavo sekmadienio rytą, tekant saulei, Prisikėlimo pamaldomis. Tą rytą būdavo svarbu atsinešti bažnyčion bent keletą valgių, kad juos pašventintų.

Velykinio stalo centre be abejonės įsikurdavo indas su margučiais. Stalą puošdavo žalumynais (rugiais, avižomis), kurie buvo sudaiginti prieš porą savaitių. Privalomi Velykų stalo atributai: rūkyti, virti, sūdyti sniego baltumo lašiniai su raudonos mėsos tarpsluoksniais, kumpis, kvepiantis gardaus rūkymo dūmo aromatu bei krienai, vien nuo kurių kvapo ašaros bėgdavo. Ant stalo taip pat būdavo pastatomas molinis avinėlis – Kristaus simbolis.

Velykinių pusryčių metu pirmiausiai padalindavo vieną (pašventintą) margutį į tiek dalių, kiek buvo prie stalo šeimos narių. Pirmą gabaliuką į burną įsidėdavo šeimininkas ir tuomet po vieną paimdavo pagal amžių nuo vyriausio iki jauniausio, paskutinis gabaliukas atitekdavo šeimininkei.

Velykų rytą, kaip ir per Kalėdas, vaikai gaudavo dovanų – margučius, tik ne nuo Senio Šalčio, bet nuo Velykų bobutės. Be margučių dar kartais rasdavo ir zuikio ar arkliuko formos meduolių (pyragų).

Seniau Velykos būdavo švenčiamos tris dienas. Pirmoji – skirta šeimai. Niekas neidavo į svečius ir svečių nepriimdavo. Buvo manoma, kad atėję svečiai atneš ir paliks savo blusas. Antrą dieną vaikai eidavo kiaušiniuoti. Vaikas ateidavo gryčion pirštą burnon įsikišęs, jeigu vieną vadinasi vieno kiaušinio nori, jeigu du – tuomet du reikia duoti. Suaugusieji tuo tarpu su kaimynais margučiais keisdavosi, o jeigu važiuodavo į svečius, tai būtinai lauktuvių margučius veždavo.

Trečioji Velykų diena buvo vadinama „Ledų diena“ – jis skirta tinginiavimui. Griežtai draudžiama dirbti bet kokius darbus, nes buvo tikima, kad vasarą gali ledai javus sumušti.

Sakoma, kad po Velykų prasideda vestuvių sezonas. Su tuo susijęs yra labai gražus Velykų paprotys – lalavimas. Jauni, nevedę vyrai grupelėmis lankydavo namus, kuriuose gyveno nevedusios merginos ir dainuodavo įvairias dainas. Merginos galėdavo apsižiūrėti vyrus ir išsirinkti sau gražiausiai dainuojantį jaunikį. Už dainavimą vyrai gaudavo dovanų margučių, gražiau dainuojantis gaudavo jų daugiau. Sakoma, kad per Velykas merginos net gi pasiklodavusios patalus prie durų, nes lalauninkai vaikščioti pradėdavo vėlai vakare ir naktį.

Velykų šventimas pasibaigdavo sekantį sekmadienį, kuris buvo vadinamas Atvelykiu. Paprastai tą dieną pabaigdavo valgyti paskutinius Velykų valgius, taip pat margindavo bei ridendavo kiaušinius (skaityti žemiau).

Margučiai

Kiaušinis pagonims – kosmoso, gyvybės atsiradimo, vaisingumo simbolis. Senovėje manyta, kad pradažus kiaušinį iš jo išlenda gyvybės gyvatė.

Seniausi margučiai rasti IV a. mergaitės kape prie Vormso Vokietijoje. Seniausi Lietuvoje margučiai yra rasti Dainų slėnyje, Gedimino kalne, visi jie priskiriami XIII amžiui.

Dabar populiariausi greitai kiaušinių dažymo būdai – cheminiai dažai ir apklįjavimas lipdukais.

Seniau kiaušiniai buvo marginami vašku arba skutinėjami.

Skutinėjimas. Pirmiausiai kiaušinis nudažomas norima spalva, tuomet išskutinėjamas ornamentas. Tam reikalingas labai aštrus peiliukas. Skutinėjimas yra labai sudėtingas darbas, elgiantis neatsargiai labai lengva suskaldyti lukštą, o ir peiliukas greitai atšimpa.

Marginimas vašku. Paprastai vašku ornamentuojami nedažyti kiaušiniai. Vaško spalva priklauso nuo kaitinimo trukmės: iš pradžių jis būna šviesus, po to gelsta, vėliau ruduoja ar net pilkėja.

Kiaušinis turi būti kambario temperatūros, jei vaškas nuo lukšto atsoka, neprilimpa, vadinasi, kiaušinis per šaltas, reikia jį pašildyti. Ornamento negalima išpiešti, jei kiaušinis ar vaškas yra per

karštas - įrankiu braukiant per lukštą, jis nutįsta. Parduotuvėje pirқта žvakė, kurioje daug parafino marginimui netinka, parafinas nusiplauna vos įdėjus į šiltą vandenį. Marginimo įrankiu galėtų būti adatėlė įsmeigtą į pieštuką.

Vašku papuoštas kiaušinis pamerkiamas į dažius ir laikomas kol įgaus norimą spalvą, tuomet vašką galima nugramdyti arba nutirpinti trumpam įleidus kiaušinį į karštą vandenį (arba galima tiesiog palikti).

Batika – pats paprasčiausias marginimo būdas. Kiaušinis apdedamas svogūnų lukštais, rūtų, bruknių, petražolių ar kitų augalų lapeliais, gėlių žiedas, blunkančiomis medžiagos skiautelėmis. Viskas suvyniojama į marlę, apsukama siūlais ir verdama dažuose.

Margučių spalva taip pat yra svarbi. Juoda spalva simbolizavo žemę motiną; raudona spalva simbolizavo vaisingumą, gimimą, gyvenimą; žalia spalva reiškė pavasario augaliją, javų daigus; geltona ir ruda spalva reiškė subrendusius javus; mėlyna - dangų, nešantį palaimą pasėliams ir visai augalijai.

Seniau buvo naudojami augalinės kilmės dažai, spalvos išgaunamos užmerkus šiuos augalus (kartais 12 ar daugiau valandų): svogūnų lukštais - rusva, skroblo žieve, beržo vantos lapais - gelsvai žalia, ramunėlėmis, alksnio žirginiais - geltona, šieno pakratais, rugiagėlėmis - melsva, bruknių lapais, dilgėlėmis, rugių želmenimis – žalsva.

Vienas iš pagoniškų ritualų tvirtai įaugęs į šią šventę – margučių mušimas. Visi šeimos nariai pasiima po vieną margutį iš indo. Tas kuris neatsargiai išsirenka suskilusį bus lodarius ir tinginys visus metus. Išsirinkę kiaušinius visi stengiasi sumušti kito. Tą, kuris vienintelis sugebėjo išsaugoti sveiką margutį, sėkmė lydės visus metus. Buvo manoma, kad laimingą margutį reikia išsaugoti iki kitų Velykų.

Pakilę nuo vaišių stalo visi eidavo į kiemą ridinėti kiaušinių. Buvo tikima, kad kiaušiniui ridenantis žeme gyvybinė energija iš jo persiduoda žemei. Ridenama buvo nepaprastai, o nuo specialaus medinio lovelio. Ridinėti galima dvejopai: varžytis kieno margutis nuridės toliausiai arba kieno margutis užkliudys daugiau kitų. Užkliudyti margučiai – ridenančiojo grobis. Šį žaidimą galima tęsti, tol kol vienas žmogus laimės visus margučius.

Burtai. Pasukę margutį, sužinosite, koks mūsų laukia pavasaris: jei smaigalys atsisuks į pietus - bus šilta, jei į šiaurę - šalta, jei į rytus - sausa, į vakarus - drėgna.

Sumušus kiaušinį, reikia neskubėti jo suvalgyti, bet atidžiai apžiūrėti jo duobutę. Jei duobutė viršuje – metai bus geri, jei duobutė šone, neapvalios formos – lauk negandos.

Nors Velykų šventėje didelį vaidmenį vaidina bažnyčia, vis tik akivaizdžiai matosi, jog didžioji papročių bei prietarų dalis yra atėjusi iš pagoniško lietuvių tikėjimo ir yra susijusi (kaip ir visose lietuviškose šventėse) su derliumi, gyvuliais, šeimos sveikata bei pagausėjimu.

O kokius Velykų papročius ir prietarus išsaugojo jūsų šeima?